

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra žurnalistiky

Hana Davidová

ETIKA VÁLEČNÉHO ZPRAVODAJSTVÍ

(The Ethics of War News)

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská

Olomouc 2010

Autorské prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Etika válečného zpravodajství“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila. Práce má 151 623 znaků.

V Olomouci dne 1. května 2010

Hana Davidová

Poděkování

Děkuji Mgr. Vladislavě Závrské za trpělivost a ochotu při odborném vedení mé diplomové práce, stejně jako za podnětné rady a připomínky. Děkuji také všem, kteří mi poskytli cenné informace a své zkušenosti s danou problematikou, ať už formou nestandardizovaných či soukromých rozhovorů.

V Olomouci dne 1. května 2010

Hana Davidová

Obsah

Obsah.....	4
Úvod.....	6
1. Formulace základních otázek práce.....	9
1.1. Cíl první: Shrnutí doposud známých informací k tématu, vymezení základních pojmů	9
1.2. Cíl druhý: Aplikace poznatků z jiných oborů na etiku válečného zpravodajství	10
1.3. Cíl třetí: Vytvoření typologie etických dilemat relevantních pro válečné zpravodajství.....	10
2. Metodika práce.....	12
3. Vymezení pojmů.....	14
4. Válečné zpravodajství a jeho kontext.....	19
5. Současná úroveň poznání v etice válečného zpravodajství	25
6. Etika práce v krizových oblastech z pohledu jiných profesí.....	29
7. Vybrané přístupy z teorie etiky a jejich řešení etického dilematu	34
7.1. Vlastní prospěch novináře	35
7.2. Usnadnění práce novináře	37
7.3. Svědomí novináře.....	39
8. Typologie etických dilemat.....	43
8.1. Informovat, nebo pomáhat?.....	43
8.1.1. Měl by novinář pomoci raněným?	46
8.1.2. Měl by se novinář angažovat v humanitární pomoci?	50
8.1.3. Měl by novinář záměrně zasahovat do vývoje událostí?	52
8.2. Zveřejnit, nebo nezveřejnit informaci?	55

8.2.1. Dopady zveřejnění informací.....	56
8.2.2. Specifický charakter zveřejňovaných informací	65
Závěr	80
Anotace.....	82
Annotation	83
Seznam literatury	84
Seznam příloh.....	90
Příloha č. 1 – Etický kodex novináře	91
Příloha č. 2 – Deklarace principů novinářského chování.....	95
Příloha č. 3 – Stanoviska komise pro etiku Syndikátu novinářů ČR.....	97
Příloha č. 4 – Etický kodex televize Al Džazíra	99
Příloha č. 5 – Etický kodex sociálních pracovníků ČR.....	101
Příloha č. 6 – Citované novinářské osobnosti	107

Úvod

„Je známá věc, že novináři nikdy žádnou válku nezastavili.“

Jaromír Štětina¹

Tato práce vymezuje problém etiky válečného zpravodajství, který byl doposud v odborných kruzích opomíjen. Vzhledem k tomu, že vývoj mediální praxe zavádí novináře stále častěji do krizových oblastí, je problém etiky válečného zpravodajství stále aktuálnější.

Novináře nelze dělit jen na mírové a válečné, jako na dvě protikladné kategorie. Novináři informující o dění se pohybují v různých oblastech, od těch poměrně bezpečných, jako je třeba Česká republika, až po ty, kde mohou být v ohrožení života (v současnosti je to například Afghánistán, Čína, Irák, Írán, Severní Korea). Ale nebezpečné oblasti nemusejí být nutně válečné.

Podle černobílého dělení světa na oblasti mírové a válečné by bylo zpravodajství z Afghánistánu považováno za válečné jen v době, kdy armáda USA bojovala proti hnutí Taliban. Po jeho svržení, když se kontroly země oficiálně ujala nová afghánská vláda, se kterou USA udržovaly mírové styky, by se zpravodajství z této země mělo označovat jako mírové. Stejná situace nastala také v Iráku. Je možné mluvit o mírovém zpravodajství v zemi, kde sice není vyhlášen válečný stav, ale jsou tam časté bombové útoky, pouliční přestřelky a únosy novinářů? Na druhé straně není možné mluvit o válečném zpravodajství ani v Čečensku. Tam se oficiálně o válku nejedná. Nebojují proti sobě dvě armády, ale ruská armáda a čečenští civilisté².

Spíše než antagonistické kategorie „mírový“ versus „válečný“ může zpravodajství charakterizovat škála, na jejíchž krajích jsou kategorie „mírový“

¹ Kratochvíl, 2005.

² Čečenská armáda nemůže oficiálně existovat, protože ani přes vyhlášení nezávislosti v roce 1991 (České noviny.cz, 2009) nebyla samostatná Čečenská republika uznána žádným státem, s výjimkou Afghánistánu za vlády hnutí Taliban. Formálně se tedy stále jedná jen o konflikt mezi Ruskou federací a její autonomní republikou.

a „válečný“. Každý zpravodaj se pohybuje někde na této škále. Kategorii „mírový“ lze popsat jako oblast, kde platí a dodržují se zákony a lidská práva, kde je bezpečno a existuje tam spravedlnost a tolerance k odlišnostem kulturním, rasovým, etnickým, náboženským i jiným. Naopak kategorie válečný představuje naprostý chaos. Jsou to oblasti totální anomie, kromě právního systému se zde zhroutil i systém hodnotový, morální či ekonomický. Charakteristická je zde vysoká kriminalita, nehumánnost, netolerance a fanatismus. Obě tyto kategorie jsou ideální, což znamená, že žádnou oblast není možné označit jako čistě mírovou nebo čistě válečnou³.

Pro potřeby této práce je válečné zpravodajství chápáno jako zpravodajství z oblastí války, poválečné nestability, lokálních bojů, přírodních, ekologických nebo třeba humanitárních katastrof – zkrátka z krizových oblastí. Všechny tyto oblasti mají jedno společné: novináři, kteří z těchto oblastí informují, nepracují ve standardních, stabilních podmínkách a se zázemím své redakce⁴. Tato práce ale zahrnuje i zpravodajství o válce, které naopak produkují novináři ze svých domovských redakcí. Stejně jako jejich kolegové v terénu informují veřejnost o velice citlivém tématu a aniž by si to mnohdy uvědomovali, mají zodpovědnost za následky své práce. V případě krizových oblastí mohou takovými následky být i ztracené lidské životy. V tomto kontextu by bylo logické, kdyby se novináři při studiu na školách nebo v dalších vzdělávacích kurzech zabývali i etickou stránkou své práce, zvláště v již zmíněných případech zpravodajství z krizových oblastí nebo o krizových oblastech.

Po své účasti na Kurzu přežití pro novináře v roce 2004⁵, který pořádala Armáda ČR, jsem se začala o tuto problematiku hlouběji zajímat. Dostupná literatura víceméně odpovídala i náplni a zaměření kurzu – materiální vybavení

³ Viz dále v kapitole o metodice.

⁴ Novináři působící v krizové oblasti sice spolupracují se svojí domovskou redakcí (pokud nějakou mají), nedá se to však srovnat se servisem a zázemím, který jim redakce fyzicky poskytuje doma, při běžném, rutinním výkonu jejich povolání. V krizové oblasti jsou novináři odkázáni převážně na sebe a místní zdroje, se kterými lze pracovat.

⁵ Armáda ČR pořádá Kurzy přežití pro novináře již od roku 1994. Během praktického výcviku doplněného teoretickou výukou se novináři seznámí s vojenským prostředím, technikou, zásadami přežití nejen v přírodě a nástrahami, které je mohou v krizových oblastech potkat. Kurz je ukončen několikadenní simulací přežití v neznámém terénu a únosu teroristickou skupinou.

a připravenost ho použít, na co v těchto oblastech nezapomenout, jak plánovat a myslet. Téměř nikde se ale neřešila otázka etiky, zvláštního přístupu ke zveřejňování citlivých informací z krizových oblastí, možných negativních dopadů na informátory apod. Proto jsem se rozhodla svůj zájem a pátrání zpracovat do komplexnější práce a nabídnout tak případným zájemcům o tuto problematiku poměrně ucelený náhled. V případě etiky válečného zpravodajství není možné, aby práce nabídla řešení na konkrétní situace, ani aby striktně určila, jaká jednání novináře jsou etická a jaká jsou neetická. Tato práce nabízí doporučení možných přístupů k situacím na základě teorie etiky či praktických zkušeností profesionálů. Konkrétní rozhodnutí leží ale na novináři, protože každá situace je jedinečná.

Tato práce navazuje na moji stejnojmennou postupovou práci z roku 2006, vychází z ní a rozšiřuje ji o další teoretické a praktické aspekty.

1. Formulace základních otázek práce

„Co je to cíl? Cíl je ideální předpověď výsledku ve vědomí, k jehož dosažení je zaměřena naše činnost.“

Ruský Filozofický slovník⁶

Předkládaná práce je orientovaná třemi základními cíli. Prvním cílem je shrnout doposud známé informace k tématu a vymezit základní pojmy. Druhým cílem je aplikace poznatků z jiných oborů na etiku válečného zpravodajství. Třetím cílem je vytvoření typologie etických dilemat relevantních pro válečné zpravodajství. Každá z podkapitol vymezené cíle uvádí v širším kontextu.

1.1. Cíl první: Shrnutí doposud známých informací k tématu, vymezení základních pojmů

Ačkoliv zažilo válečné zpravodajství v české polistopadové žurnalistice značný pokrok a dnes je považováno za standard, že v případě krizové situace či válečného konfliktu největší česká média vyšlou do této oblasti své vlastní redaktory, případně zajistí zpravodajství formou outsourcingu, téma etiky válečného zpravodajství bylo doposud v odborných kruzích opomíjeno.

Etika válečného zpravodajství je sice opomíjena odborníky, přesto je tento problém námětem diskusí nejen mezi samotnými novináři. Už proto, že aktéři, kterých se to nejvíce týká, pocítují potřebu o svých etických nebo neetických rozhodnutích diskutovat a hájit je (v publikovaných rozhovorech, biografiích, veřejných vystoupeních, kde prezentují své zkušenosti z krizových oblastí, nebo jen mezi kolegy novináři), zaslouží si etika válečného zpravodajství pohled zvenčí a bez emocí, kterých se aktéři ani při maximální snaze o objektivitu nemohou vyvarovat. Jelikož je literatura k tomuto tématu zanedbatelná, jedním z hlavních cílů předložené práce je pokusit se vymezit

⁶ Filozofický slovník, Moskva, 1963 (Cvrček, 1966).

etiku válečného zpravodajství s využitím dalších disciplín, a otevřít toto téma k další odborné diskusi.

1.2. Cíl druhý: Aplikace poznatků z jiných oborů na etiku válečného zpravodajství

Na rozdíl od žurnalistiky se jiné obory a profese⁷, které se v krizových oblastech pohybují stejně jako novináři, o etiku své práce zajímají více, alespoň do té míry, že své poznatky a opory pro členy své profese publikují. Jelikož se tyto profese pohybují v krizových oblastech ve stejných nebo podobných podmínkách a často řeší podobná etická dilemata, druhým cílem této práce je aplikovat relevantní poznatky z jiných oborů na žurnalistiku a činnost novináře v krizové oblasti.

1.3. Cíl třetí: Vytvoření typologie etických dilemat relevantních pro válečné zpravodajství

Etika válečného zpravodajství v sobě obsahuje etická dilemata, se kterými se musí každý novinář, který působí v krizové oblasti, vyrovnat. V těchto oblastech může být obtížné v klidu zvážit všechna pro a proti, která se vážou k danému rozhodnutí, stejně jako možné důsledky. Proto chce tato práce uvést základní etická dilemata včetně jejich možných důsledků z hlediska dopadu na civilní obyvatelstvo i necivilisty.

Kvalitní příprava novináře na práci v krizové oblasti mu může později v mnoha ohledech pomoci. Součástí této přípravy by mělo být také seznámení se s možnými etickými problémy, na které může novinář v takové oblasti narazit. Proto chce tato práce vytvořit oporu pro novináře, jak se chovat v krizové oblasti co nejetičtěji.

Otázka odpovědnosti za výsledky práce není u novinářů tak samozřejmá, jako u jiných profesí, i když důsledky práce novináře mohou mít dalekosáhlý dopad.

⁷ Např. vojáci, pomáhající profese (sociální pracovníci, humanitární pracovníci, rozvojoví pracovníci,...).

Pokud inženýr špatně naprojektuje budovu, která spadne a zabije deset lidí, je jeho vina nepopíratelná. Pokud novinář uveřejní zprávu, na jejímž základě přijde o život deset lidí, za viníka považován není. Dělal jen svoji práci, sbíral a uveřejňoval informace. I pravdivá, objektivní a ověřená informace může mít negativní dopad na lidské životy. Proto nestačí jen dodržovat pravidla novinářské práce, ale je nutné se řídit i etickým kodexem a brát ohled na etickou stránku konkrétního případu. Etický kodex je v tomto vnímání novinářské práce a odpovědnosti jistě krokem v před, nicméně se nesmí přeceňovat. Etický kodex je do jisté míry omezující v případě, kdy se někdo alibisticky rozhodne jej dodržovat doslovně. Při etickém vyhodnocení situace je potřeba řídit se také těmi aspekty etiky, které nejsou v kodexu výslovně uvedené.

Pokud bude odpovědnost mnohem více a zřetelněji svázaná s novinářskou prací, budou se novináři také více zabývat etikou své práce a konkrétních případů. Tato jasná odpovědnost nemusí nijak cenzurovat či jinak omezit svobodu tisku či zpravodajskou objektivitu.

2. Metodika práce

„Na mnohé práce se neodvažujeme ne proto, že jsou těžké, ale těžké jsou proto, že se na ně neodvažujeme.“

*Seneca*⁸

Jak už bylo zmíněno v úvodu této práce, válečné zpravodajství nelze vymezit pomocí antagonistických kategorií „mírový“ a „válečný“, jelikož by tím došlo ke značnému zkreslení reality. Proto je k vymezení tohoto pojmu využito Weberova vědeckého nástroje – ideálního typu. Ideální typ Maxe Webera je umělá konstrukce, která slouží k popisu, třídění nebo porozumění. Ideální typ „je získáván jednostranným stupňováním jednoho či několika hledisek a sloučením množství jednotlivých difusních a diskrétních jevů, které se vyskytují tu více, tu méně, místy vůbec ne, a které se spolu s jednostranně zdůrazněnými hledisky spojují ve vnitřně jednotný myšlenkový obraz“ (Weber, 1998). V této ideální podobě se typy nevyskytují, je to pouze utopie. V případě této práce jsou ideální typy „mírový“ a „válečný“⁹ koncovými hodnotami škály zpravodajství. To znamená, že každé konkrétní zpravodajství se nachází někde na této škále a může být více „mírové“ nebo více „válečné“, ale ideálního typu nikdy nedosáhne. Pro potřeby etiky válečného zpravodajství je toto vymezení dostatečné, protože řešení konkrétních etických dilemat je vždy vázáno na konkrétní zpravodajství a konkrétní situaci. Všechny tyto vstupy musí vyhodnotit sám aktér – novinář, než se rozhodne pro konkrétní jednání.

Tato práce převážně výsledkem rešerše primárních a sekundárních dokumentů (textových i filmových), které byly analyticky zkoumány¹⁰, a systematizace informací z nich získaných. Byly provedeny také dva nestandardizované rozhovory, přičemž výsledky jejich deskriptivní analýzy doplnily informace

⁸ Oravec, 1996.

⁹ Obsah kategorií vymezen v úvodu práce.

¹⁰ Nejedná se o obsahovou analýzu ani o jinou kvantitativní metodu. Ke zkoumání dokumentů se přistupovalo kvalitativně.

z textových a filmových dokumentů, stejně jako z veřejných diskusí a přednášek (kapitoly 4, 5, 6 a 8).

V kapitole 8 byla z těchto dokumentů, respektive z dat z nich získaných, induktivní metodou vytvořena typologie etických dilemat, vycházející z praktických zkušeností zainteresovaných profesionálů. Na základě získaných dat byly vytvořeny jednotlivé typy dilemat. Při práci byl dodržen koncept saturování dat – data byla sbírána tak dlouho, až se přestaly nové typy dilemat objevovat a typologie byla naplněna (Disman, 2000).

Metoda kompilování a komparování informací získaných rešerší dokumentů byla použita v kapitole 7. Byl vytvořen přehled přístupů z teorie etiky, relevantních z pohledu válečného zpravodajství. Z množství přístupů byly vybrány ty, podle kterých se mohou rozhodovat váleční novináři. Poté byly tyto přístupy roztříděny podle shodných rysů do tří skupin. Jednotlivé přístupy jsou doplněny názornými příklady, ze kterých je patrný pohled přístupu na uvedené etické dilema válečného novináře.

Pro lepší názornost je téměř celá práce proložena úryvky relevantních profesionálů s jejich praktickými zkušenostmi a konkrétními případy řešení etického dilematu. Tyto úryvky byly získány stejně jako informace z kapitol 4, 5, 6 a 8.

3. Vymezení pojmů

„Depeše je stejný válečný prostředek jako granát, ani ten nebere ohledy na obsah.“

Karl Kraus¹¹

V této kapitole jsou uvedeny základní pojmy vztahující se k válečnému zpravodajství, které jsou v práci dále používány. Už samo vysvětlení pojmů v některých případech naznačuje kontext válečného zpravodajství.

Etické dilema

Pojem je vymezován jako nutnost volby mezi dvěma možnostmi etického jednání. Z pohledu etiky válečného zpravodajství lze etická dilemata shrnout do „jestli to udělat“ a „jak to udělat“.

Fixer

Označení „fixer“ představuje osobu, většinou místního obyvatele, která pracuje jako zprostředkovatel pro zahraniční novináře. Náplní práce je zprostředkování komunikace či domluvení setkání s důležitými zdroji informací, jako jsou velitelé místních či „nepřátelských“ skupin, kteří se skrývají. Fixeři využívají své znalosti místní situace, jazyka, kultury apod. Jejich práce je nebezpečná, protože mnohdy čelí obvinění ze špionáže, což znamená ohrožení jejich života. Hodnota jejich života¹² je také nižší, než hodnota života zahraničního novináře, se kterým pracují, proto je v případě únosu jejich šance na přežití minimální (Olds¹³, 2009). V oblastech, kde novinář nezná místní jazyk, nemůže bez fixera

¹¹ Džambo, 2004. Poznámka k válečné žurnalistice z první světové války.

¹² Hodnotou života je zde míněna cena, jakou má jejich život pro únosce i oficiální orgány, které s únosci vyjednávají. Hodnota života v tomto pojetí je nejčastěji měřena výší finanční částky, která je požadována jako výkupné, nebo počtem či postavením vězňenských osob, které jsou požadovány výměnou.

¹³ Oldsův snímek „Zprostředkovatel“ dokumentuje případ fixera, který zahraničním novinářům zprostředkoval rozhovory s bojovnicí Talibanu. Společně s italským reportérem byl hnutím Taliban zajat a pak popraven. Italský reportér byl vyměněn za vládu vězňenskou bojovnicí Talibanu (Jeden svět, Zprostředkovatel).

vůbec pracovat (Vítek, 2010). Fixeři bývají většinou vzdělaní, mladí lidé s dobrou znalostí angličtiny, např. novináři nebo studenti vysokých škol.

Krizová oblast

Za krizovou oblast je považováno území, které je v krizové situaci, ať už z důvodů politických, ekonomických, ekologických, náboženských, etnických, bezpečnostních, z důvodu přírodní katastrofy apod.

„Krise je situace vážného, ale ne vždy transparentního narušení fungování určitého systému či jeho části,...“ (Vejmělka, 2005).

Krizová situace je „stav vážného narušení fungování určitého systému či jeho části (...). Je to mimořádná událost, při níž jsou ohroženy cenné a chráněné hodnoty, zájmy či statky státu a jeho občanů a při které hrozící nebezpečí nelze odvrátit nebo způsobené škody odstranit běžnou činností správních úřadů, orgánů územní samosprávy, ozbrojených sil, záchranných sborů, havarijních a jiných služeb“ (Vejmělka, 2005).

Za krizovou oblast je v této práci chápána i oblast, ve které vznikla mimořádná situace. To znamená, že ještě nedošlo k narušení systému ani jeho části, ale vzhledem k dosavadnímu vývoji lze předpokládat, že k takovému narušení dojde. Jsou to situace, kdy formálně ještě vše funguje, ale situace se může každým okamžikem změnit v krizi (např. situace před volbami, které mohou znamenat výraznou změnu ve společnosti, ať už po stránce demokratizace společnosti, náboženských či etnických změn). Mimořádná situace je definována jako „situace vzniklá v určitém prostředí v důsledku hrozby vzniku nebo po vzniku mimořádné události, která je řešena obvyklým způsobem složkami integrovaného záchranného systému a příslušnými orgány za použití jejich postupů a na úrovni běžné spolupráce bez vyhlášení krizových stavů“ (Vejmělka, 2005). Na stupnici úrovní krizových stavů je tedy mimořádná situace o stupeň níž než krizová situace a lze ji zvládnout standardními prostředky.

Mimořádná událost, která může vyvolat mimořádnou situaci, je „škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek, nebo životní prostředí...“ (Vejmelka, 2005). Mimořádnou událostí můžou být například občanská válka nebo etnické či náboženské nepokoje, které hrozí po volbách uvedených v příkladu výše.

Stringer

Stringer je osoba, většinou místní obyvatel, která novinářům nebo zpravodajským agenturám dodává (prodává) záběry z nebezpečných míst a situací. Jaromír Štětina je popisuje jako neoceněné dělníky, kteří navíc bývají velmi často mezi oběťmi války (Štětina, 2005). Mnohdy to bývají místní novináři. Nebývají uvedeni jako autoři záběrů, přesto mohou být velmi známí až slavní mezi novináři (Štětina, Volencová, 2003).

Válečné zpravodajství

Tento termín bývá někdy zaměňován se zpravodajstvím nebo zpravodajskými informacemi chápanými dle vojenské terminologie. Toto chápání válečného zpravodajství je ale chybné.

Zpravodajská informace (zpráva) ve smyslu vojenské terminologie označuje „produkt vzniklý zpracováním zpráv a informací, které se týkají cizích zemí, vojsk nebo jejich částí u nepřítele nebo potenciálního nepřítele, prostorů současných nebo potenciálních operací“ (Vejmelka, 2005). Oproti tomu zpráva ve smyslu žurnalistického žánru není tematicky limitovaná.

Zpravodajství ve smyslu vojenské terminologie má paradoxně definici vhodnou i pro zpravodajství ve smyslu žurnalistiky. Dle této vojenské definice je zpravodajství „činnost, zahrnující shromažďování informací a jejich zpracování, jejímž výsledkem je vytvoření a šíření zpravodajských informací“ (Vejmelka, 2005). V kontextu vojenské definice zpravodajské informace je však rozdíl mezi vojenským a žurnalistickým pojetím patrný.

Pro účely této práce je válečné zpravodajství chápáno jako zpravodajství ve smyslu žurnalistickém, konkrétně jako zpravodajství z oblastí válečných konfliktů, poválečné nestability, lokálních konfliktů či politických krizí, přírodních nebo humanitárních katastrof apod. Válečné zpravodajství v tomto pojetí lze jinými slovy nazvat „zpravodajstvím z krizových oblastí“. Důvodem jsou velmi podobné podmínky, které v těchto oblastech panují, a problémy, se kterými se novináři při své práci setkávají (např. neexistence oficiálních orgánů; nemožnost dostatečně ověřit získané informace; využití pouze místních informátorů, jejichž informace mohou být záměrně či nezáměrně zkreslené; ohrožení života novináře; objektivita narušena silnými emocionálními zážitky).

Váleční novináři

Válečné novináře můžeme rozdělit na tři typy. Unilaterálové jsou novináři, kteří se v krizové oblasti pohybují sami, bez ohledu na vojenské jednotky (Šulc, 2004). Jejich činnost není nijak cenzurovaná konkrétními vojenskými jednotkami. Jsou v užším kontaktu s místním obyvatelstvem, což se může projevit na jejich objektivitě.

Embedi (assignments) jsou novináři, kteří se v krizové oblasti pohybují s jednotkou vojáků, jsou do ní oficiálně začleněni. Nemají tak úzký kontakt s místními obyvateli, ale naopak s vojenskou jednotkou, což může mít dopad na jejich objektivitu. Tito novináři mají nejblíže k dřívějším válečným dopisovatelům¹⁴. Jejich činnost je cenzurovaná a zdroje informací omezené (Tumber, Palmer, 2004). Výhodou je jejich větší osobní bezpečnost a možnost dostat se s vojenskou jednotkou na některá místa dříve než unilaterálové. Nejznámějšími embedy byli Ernie Pyle a u nás Jiří Mucha během druhé světové války nebo Peter Arnett¹⁵ za války ve Vietnamu (Šulc, 2004).

Short-time embedi jsou novináři, kteří s vojenskou jednotkou tráví jen krátkou dobu (např. několik měsíců). Nemají tak úzký kontakt s místními obyvateli,

¹⁴ Velký rozvoj válečného dopisovatelství nastal během první světové války. Vliv na to měl nejen rozsah konfliktu, ale i nové technické možnosti a pozice, kterou si média již stačila ve společnosti vybudovat.

¹⁵ Associated Press, CNN.

přesto ale stihnou navázat bližší vztahy s vojenskou jednotkou, což může zpochybnit jejich objektivitu. Jejich činnost je cenzurovaná a zdroje informací omezené. Výhodou je jejich větší osobní bezpečnost než mají unilaterálové a možnost dostat se s vojenskou jednotkou na některá místa dříve než unilaterálové. Oproti klasickým embedům si většinou dokážou alespoň částečně udržet odstup od vojenského prostředí, což může znamenat vyšší míru objektivitu než u embedů.

4. Válečné zpravodajství a jeho kontext

„Váleční zpravodajové byli zneškodněni, protože byli drženi na jedné hromadě ve Válečném tiskovém stanu co možná nejdále od dění na frontě.“

Karl Hans Strobl¹⁶

Tato část práce uvádí pozadí válečného zpravodajství a jeho kontext, naznačuje rozdíly mezi zpravodajstvím z krizových oblastí a standardním zpravodajstvím z oblastí, kde panují normální podmínky. Jsou zde uvedeny typy válečných novinářů včetně podobnosti s jejich historickými předchůdci – válečnými dopisovateli.

Nestandardní podmínky

„Válečný zpravodaj je řemeslo na hranici lidskosti a lidských možností. Nelze ho přežít nepoškozený. Váleční reportéři procházejí zkušeností, na kterou se nelze připravit, a které se později nelze zbavit. (...) Válečný zpravodaj se dotkne pekla a se svým zážitkem zůstává sám“ (Urban, 2001).

Novinář v krizové oblasti vykonává stejnou práci jako kdekoliv jinde: točí reportáže, píše texty a fotí. Výsledek je stejný, ale liší se podmínky, za jakých výstupy jeho činnosti vznikají. „Na frontě nebyly obvyklé odpovědnosti a závazky. Nebylo schůzek, na něž člověk nesměl zapomenout, nikdo se nestaral o zevnějšek svého bližního a úřadování bylo omezeno na míru nejmenší“ (Pyle, 1947).

Navíc v krizových podmínkách může být velmi obtížné, nebezpečné nebo dokonce nemožné ověřit informaci alespoň ze dvou na sobě nezávislých zdrojů. Kromě toho se novináři v těchto oblastech často setkávají s lidmi, kteří mohou být traumatizováni a jejich informace mohou být z tohoto důvodu zcela

¹⁶ (Džambo, 2004) Takto komentoval Karl Hans Strobl práci novinářů na frontě během první světové války.

vymyšlené. Člověk, který je pod vlivem silných emocí nebo tisících léků, může pomaleji chápat, hůře se rozhodovat nebo vystupovat nelogicky (Vymětal, 2008). Ne vždy je to na nich patrné, proto může novinář v dobré víře získat informace, které jsou nepravdivé.

Typy válečných novinářů

Podle Jaromíra Štětiny je status válečného novináře poměrně nová věc. Válečný novinář pracuje na obou stranách konfliktu a neustále přechází z jedné zneprátelené strany na druhou (Štětina, 2005). Dříve existovali pouze váleční dopisovatelé, kteří pracovali jen pro jednu stranu. Dnes lze válečné zpravodaje rozdělit do tří kategorií. První kategorii tvoří unilaterálové, druhou kategorií jsou embedi neboli assignments a do třetí kategorie patří short-time embedi. V České republice novináři využívají nejčastěji první a třetí možnost. Pokud se český novinář dostane jako embed k vojenské jednotce, bývají to nejčastěji jednotky zahraničních armád. „Česká armáda většinou není na hrotu konfliktů, protože politický mandát je takový, že se jedná většinou o mise mírové, zabezpečovací, školící nebo zdravotní. Navíc propagace armádní činnosti u nás není zdaleka taková, jako třeba v USA,“ vysvětluje vojenský kaplan Martin Vařeka.

Embedding je pro armádu náročný nejen finančně, ale také organizačně, protože se během válečných operací musí starat o civilisty uvnitř jednotek. Pro armádu i pro novináře má embedding výhody, ale také nevýhody. Novinář sice získá více informací přímo od jedné z válčících stran a může pořídit záběry, ke kterým by se jinak vůbec nedostal, ale kritika embeddingu je silnější než tato pozitiva. Novinář – embed je svázán pravidly, která zná předem (Tumber, Palmer, 2004). Při své práci nesmí identifikovat jednotku, lokalitu, sílu jednotky ani výzbroje a nesmí informovat o plánech. Vedle toho armáda kontroluje jeho výstupy a provádí cenzuru (Šulc, 2004).

Problém objektivit

Novinář sám musí zvážit, jakou pozici chce ve zpravodajství z dané oblasti mít. Jako embed se od vojáků dozví mnohem více než od důstojníka pro styk s veřejností, na kterého by byl jako unilaterál odkázaný (týká se pouze „vojenského“ zdroje informací – unilaterálové mají naopak větší možnost získat další informace z jiných zdrojů, než embedi). Na druhou stranu si takový novinář musí být vědom toho, že není objektivní.

Embed František Šulc tvrdí, že „objektivita nesmí záviset na místě, čase a okolnostech, ve kterých novinář pracuje.“ Sám však připouští, že to neplatí úplně. Novináři žijící v jednotce jsou citově zainteresovaní, protože využívají jednu ze stran konfliktu, navazují v ní osobní vztahy, vidí jejich problémy a dá se říci, že je to „jejich strana“, které ve válce fandí. Navíc embedi nemůžou být u všeho, a proto se na nich nedá vystavět celé válečné zpravodajství. Novinář má ztížený pohyb, jelikož je závislý na pohybu své jednotky, a nesmí nic podniknout samostatně (Šulc, 2004).

Navázání osobních vztahů a vazeb s vojáky popsal už americký novinář Ernie Pyle ve své knižní reportáži o americké invazi do Severní Afriky během druhé světové války. „Armáda přijala nás dopisovatele mezi sebe jako součást rodiny. Znali jsme tisíce jednotlivých vojáků a byli jsme jejich přáteli. A znali jsme každého amerického generála a byli jsme i jemu známi. Na frontě nebylo tajnostkářů. Nevěděl jsem o jediném případě, kdy by dopisovatelé nebyli informováni, co se děje“ (Pyle, 1947). I tehdejší váleční dopisovatelé, stejně jako dnešní embedi, byli svázáni pravidly, která jim určila armáda. „Bylo stanoveno pravidlo, že dopisovatel může jít na frontu pouze tehdy, je-li doprovázen důstojníkem“ (Pyle, 1947). Vedle toho ale měli dřívější váleční dopisovatelé s novináři – embedy ještě jedno společné: mohli využívat zázemí a rozsáhlého servisu armády, pod jejíž ochranou se v krizové oblasti pohybovali. „Armádní tiskový odbor zřídil předsunuté velitelství přímo za liniemi. Starali se o pravidelnou kurýrní leteckou dopravu do hlavního stanu a posílali za námi poštu. Měli několik jeepů, které půjčovali dopisovatelům, na

krátkou dobu měli dům, kde dopisovatelé dostali jídlo a mohli si položit svůj spací pytel na postel, když se vrátili z fronty“ (Pyle, 1947).

Média jako nástroj propagandy

V novém světle ukázal práci válečných novinářů Danny Schechter ve svém dokumentárním filmu „Válka podle médií“¹⁷. Americká vláda potřebovala, aby na jejich straně bojovala i média. Vedoucí pracovníci v nich proto museli být nakloněni válce a armáda jim za odměnu vycházela vstříc. Schechter také ve filmu potvrzuje slova Františka Šulce o citové zainteresovanosti novinářů ve válce: novináři nemohou informovat objektivně, když je ochraňují vojáci, o kterých píše. Autocenzura médií tak podle Schechtera měla dvě příčiny.

1. Stockholmský syndrom, kdy neozbrojená osoba ve skupině osob ozbrojených s nimi brzy začne sympatizovat.
2. Chybějící prostor pro kritiku. Kdyby byli novináři vůči válce kritičtí, byli by odvoláni (Schechter, 2004).

V tomhle ohledu připomínají USA z roku 2002, monarchistické Rakousko – Uhersko z doby první světové války. Je zajímavé srovnat výše uvedený přístup americké armády k novinářům s „Mobilizačními instrukcemi pro c. a k. vojsko z roku 1909“, které mimo jiné nařizují: „Reportéři, kteří poruší své podepsané prohlášení nebo jednají v rozporu s rozkazy či napomenutími, budou z válečného bojiště odvoláni, případně bude proti nim předem zavedeno trestní stíhání. Totéž platí pro zpravodaje těch novin, které otiskují informace nepřátelské c. a k. armádě bez ohledu na to, odkud pocházejí zdroje jejich informací. Zpravodajové, kteří budou za trest odvolání z válečného bojiště, nesmějí být nahrazeni“ (Džambo, 2004). Jednotliví novináři tak byli zodpovědní za celou redakci, zda bude či nebude mít nezprostředkované informace z bojiště.

Z neobjektivity zpravodajství v médiích se většinou obviňují obě (případně všechny) strany konfliktu. Příkladem je například irácká válka v letech 2002 –

¹⁷ Americký novinář Danny Schechter natočil dokument o roli médií ve válce o Irák.

2003. Arabská televize Al Džazíra obviňovala americké televize z toho, že ve zpravodajství ukazují americké vojáky jen jako hrdiny a osvoboditele. Podle mínění Al Džazíry bylo objektivní jejich zpravodajství, které ukazovalo realitu. Chtěli ukázat, že každá válka má své oběti. Americké televize je pro změnu obvinily ze zveřejňování nepravdivých záběrů, kdy po výbuchu točí děti a ženy, které předstírají, že přišly o dům a rodinu (Noujaim¹⁸, 2004).

Na rozdíl od „civilního“ reportérství (za standardních podmínek, ve stabilní situaci) má v krizové situaci novinář mnohem více omezení a mnohem méně kvalitních zdrojů informací. Navíc je potřeba některé informace, zvláště od oficiálních mluvčích bojujících stran, uvádět do kontextu, aby se pouhou reprodukcí oficiálních sdělení nestali součástí jednostranné válečné propagandy. Přitom zjistit tento kontext je pro novináře v takové oblasti jedním z nejtěžších úkolů. Reportérům v terénu chybí všeobecné informace, které paradoxně mají jejich kolegové v redakci. Příkladem boje mezi objektivitou a válečnou propagandou jsou zkušenosti Michala Kubala z války o Irák na jaře 2003¹⁹. V době, kdy už v ulicích okrajových částí Bagdádu na vlastní oči novináři viděli americké tanky, jim oficiální zdroje stále ještě tvrdily, že Američané jsou daleko od Bagdádu a irácká armáda má situaci plně pod kontrolou (Šámal, 2005).

Psychická náročnost

Jaromír Štětina zbavuje reportéra v terénu odpovědnosti za objektivitu a vyváženost úplně. „Objektivitu a vyváženost nemůže zaručit reportér v krizové situaci. To musí zajistit editor, který skládá jednotlivé články dohromady“ (Štětina, 2005). Novinář je jenom člověk, na kterého působí všechno, co vidí, slyší a vnímá. Těžko může zachovat objektivitu a vyváženost poté, co na vlastní oči viděl například následky masakru. „Novináři si často nepřipouštějí, že by na ně mělo lidské neštěstí, jehož jsou svědkem, nějaký vliv.

¹⁸ Dokumentarista arabsko-amerického původu natočil dokument o válce v Iráku, jak ji vnímal arabský svět prostřednictvím vysílání televize Al Džazíra.

¹⁹ Michla Kubal sepsal po návratu z Bagdádu v roce 2003 své zkušenosti z této války. Společně s Barborou Šámalovou a Františkem Šulcem pak vydali knihu „Válka o Irák: očima tří českých reportérů“.

Podobně jako policisté, hasiči a zdravotníci vnímají mnohdy jako projev vlastní neprofesionality, pokud na ně vnímané neštěstí dopadne. Jedná se o hluboce zakořeněný předsudek. Člověk není z kamene a jeho práce v traumatizujícím prostředí může mít následky v oblasti duševní pohody, mezilidských vztahů a tělesného zdraví“ (Vymětal²⁰, 2008). Mimo jiné i pro zachování psychického a fyzického zdraví by novináři měli ventilovat své emoce a názory, např. formou publicistiky. „Každý žurnalista má právo vyjadřovat své vlastní mínění, jinak by byl redukován na pouhého mechanického přenosce dat, a většina novinářů takové právo využívá. Nebezpečí při zaujímání stanovisek není v tom, co člověk říká (...), ale v tom, že často není ve sdělovacích prostředcích jasné (pro české to platí dvojnásob), že je to autorův názor“ (Štětina, 2000). Podle Štětiny by se toto matení příjemců sdělení snadno vyřešilo respektováním a zřetelným oddělováním jednotlivých novinářských žánrů.

Shrnutí

Válečné zpravodajství je tedy ovlivněno specifickými podmínkami, ve kterých novinář pracuje. Tyto podmínky kladou na novináře vysoké nároky z pohledu jeho psychické i fyzické zdatnosti, ale také z pohledu jeho profesionálních kvalit. Dřívější válečné dopisovatele dnes nahradili unilaterálové, embedi a short-time embedi. Každý z těchto typů má své výhody i nevýhody týkající se míry objektivity zpravodajství a kvality i kvantity zdrojů informací. Ani jeden z typů proto nemůže být sám o sobě jediným zdrojem válečného zpravodajství. Větší objektivitu zaručí kombinace zpravodajství pocházející od unilaterála a embeda (nebo short-time embeda). V ideálním případě by toto zpravodajství mělo být doplněno i o zpravodajství médií druhé strany konfliktu – viz Schechter a neobjektivita amerických médií na jedné straně a na druhé straně stejně neobjektivní zpravodajství nejsledovanější arabské televizní stanice Al Džazíra (Noujaim, 2004).

²⁰ Štěpán Vymětal je psycholog zabývající se krizovými situacemi a jejich aktéry (oběti, profesionálové pracující v těchto situacích). Je vedoucím psychologického pracoviště MV ČR, člen týmu posttraumatické intervenční péče PČR, koordinátor týmu psychologické asistence ČSA. Přednáší na FF UK, je členem Světové asociace pro urgentní medicínu a medicínu katastrof. Pracoval s lidmi například při povodních, tsunami, teroristickém útoku (Šindelářová, Vymětal, 2006).

5. Současná úroveň poznání v etice válečného zpravodajství

„Nepotřebujeme žádné špiony, máme The Times.“

Ruský car Mikuláš I. Pavlovič²¹

Od první války v přímém přenosu v roce 1991 hraje válečné zpravodajství důležitou roli ve všech typech médií. Nové technické možnosti (způsoby zaznamenání a přepravy dat) umožňují přímé přenosy z válečných operací a odvysílání nejaktuálnějších záběrů.

Změna kvality zpravodajství

Ve snaze zaujmout příjemce mediálních sdělení se válečné zpravodajství mnohdy mění v infotainment. „Sdělení je co nejstručnější a nejjednodušší, s důrazem na rozptýlení a nikoli společenskou relevantnost informace, někdy dochází až k míšení reality a fikce, záměrnému zasahování do informace, aby byla přitažlivější“ (Osvaldová, 2001). Relevanci a pravdivosti informací se blíže věnuje kapitola 8.2.2.

Zbyněk Vybíral upozorňuje na posun od „zpráv o něčem“ ke „zprávám někomu“. Podle něj může dojít až k extrému, kdy „zprávy jsou o ničem. Hlavně aby byly pro nás“ (Vybíral, 2003). Zprávy jsou primárně určeny pro diváka. Novinářům jde ale podle Vybírala více o pocity diváka, než o událost, která se někde stala. „Je hlavní informací počet mrtvých v Čečensku? Není důležitější to, jak dnes večer vypadá naše oblíbená hlasatelka? A nepočítají s tím ‘přinašeči’ zpráv? Nevěnují více pozornosti sami sobě než samotným zprávám“ (Vybíral, 2003)?

Působení na emoce příjemce sdělení ale nemusí být vždy jen negativum zpravodajství. „Vciťujeme se. Jsme zvědaví na pokračování. Díky tomuto emočnímu zaangażování si také vepíšeme do paměti na delší dobu, rychleji a spolehlivěji fakta s prožitkem spojená“ (Vybíral, 2003). Sám Vybíral

²¹ Regan, 2004.

připouští, že tento efekt může být velmi užitečný například u reportáží ze Sierra Leone, Kosova nebo Východního Timoru. Využití emocí příjemců mediálního sdělení je popsáno také v kapitole 8.1.

Argumentem médií na výběr témat a způsobů zpracování je poptávka příjemců sdělení. Otázkou je, zda novináři opravdu reagují na poptávku, nebo ve veřejnosti tuto poptávku sami vytvářejí. Vybíral upozorňuje, že dříve si lidé vystačili se sousedskými klepy, ale dnes chtějí klepy o všech zajímavých událostech (Vybíral, 2003).

Problém pravdivosti

Technický pokrok usnadňuje porušování novinářské etiky v oblasti fotografií. Podle Aleny Lábové je už navždy zpochybněna základní vlastnost zpravodajské fotografie – důvěryhodnost. „Nadále už neplatí, že k tomu, aby vznikla fotografie, musí mít předlohu existující v reálné skutečnosti“ (Lábová, 2001). Publikovaná fotografie už tedy není zárukou pravdivosti.

Základem válečného zpravodajství by ale dle základních etických principů²² zpravodajství měly být informace pravdivé, objektivní a vyvážené. „Celá diskuse o vyváženosti zpravodajství a nestrannosti má však jednu základní podmínku, bez které ztrácí smysl: zaručenou svobodu a nezávislost médií i společnosti“ (Osvaldová, 2001).

Novinářská etika

Jaromír Štětina považuje etiku válečného novináře za specifický druh novinářské, ale i normální lidské etiky. Etika válečného novináře se podle něj liší od etiky normálního člověka. Novinář poruší etiku, když:

- střílí po druhé straně konfliktu,
- požádá o přestřelku nebo útok,
- poskytne peníze na podporu druhé strany (Štětina, 2005).

²² Viz etický kodex přijatý Syndikátem novinářů ČR (příloha č. 1).

V tomto stručném vymezení porušení novinářské etiky Štětina zapomněl na další důležité body, jako jsou:

- ohrožení bezpečnosti fixerů a jiných místních obyvatel,
- využívání stringerů a další případy neuvedení zdrojů,
- záměrný zásah do vývoje událostí,
- záměrná manipulace s informacemi z krizové oblasti, apod.

Z pohledu lidskosti a nelidskosti se na novinářskou etiku dívá Zbyněk Vybíral (Vybíral, 2003). Na otázku, co je nelidské má jednoduchou odpověď: čin, který má nelidské dopady. Podle něj totiž neexistuje komunikace bez účinku, tedy bez dopadu. Vybíral odlišuje očividně nelidské dopady, mezi něž patří záměrné, cynické, úmyslné působení bolesti, újmy na zdraví, týrání, psychické vydírání nebo vyhrožování, komunikace sadistická nebo ponižující.

Nebezpečnější mohou být ale téměř nepozorovatelné nelidské dopady. Patří sem jakékoliv přispívání ke zhrubění, zvlgárnění a zprimitivnění člověka (Vybíral, 2003). Právě do této kategorie lze zařadit velkou část válečného zpravodajství. Jeho dopady jsou téměř nepozorovatelné. Jedná se např. o otupění příjemců mediálních sdělení vůči závažným informacím a obrazovým záběrům, nebo naopak. Mediální obraz reality je zkreslený a podle něj je svět plný válek, teroristických útoků, vražd apod. Zpráva Human Security Report z roku 2010 například uvádí, že počty obětí válek jsou mnohem nižší, než se v médiích uvádí. Například bylo dosud uváděno 5, 4 milionu obětí války v Demokratické republice Kongo. Po přezkoumání Human Security Report uvádí, že skutečnými oběťmi války bylo pouze 10 % výše uvedeného počtu (Human Security Report, 2010). Vina na zkreslení počtu obětí ale není pouze na straně médií, nýbrž kvůli nejednotné metodice při zjišťování dopadů válek. Ve prospěch humanitární pomoci jsou údaje zkreslovány a do obětí válek jsou započítávány i oběti špatných hygienických podmínek apod. Ovšem vysoká čísla obětí médiím vyhovují, neboť mohou příjemcům svých sdělení předložit další šokující informaci. To může mít na příjemce negativní dopad např. v podobě úzkosti.

Problém odpovědnosti

Podle Vybírala se některé komunikační akty zdají být zcela lidské, pokud se nezamyslíme nad jejich účinky. Jsou to „sdělení, jež se nechtějí znát k účinkům a která někoho doženou ke spáchání sebevraždy nebo vraždy – a za která jejich ‘produktor’ nemíní přejímat zodpovědnost“ (Vybíral, 2003). Tato sdělení Vybíral považuje za nelidská a z širšího pohledu tedy neetická.

V mediální válce, která je již běžnou součástí skutečných konfliktů, se nabízí srovnání „vojáků s perem“ (novinářů) a „vojáků se zbraní“ (příslušníků armády). Podle vojenského psychologa Martina Vařky má voják se zbraní mnohem menší rozhodovací pravomoc a mnohem větší odpovědnost, než voják s perem. „Článek, který novinář napíše, může rozhodovat o životě a smrti. Katastrofální je na tom to, že ten novinář si to ani neuvědomuje“ (Vařka, 2005).

Shrnutí

Nové technické možnosti v médiích změnilly kvalitu válečného zpravodajství a nastolily otázku pravdivosti obrazových materiálů. I když se etika válečných novinářů liší od etiky obyčejných lidí, důležitou roli hraje odpovědnost a lidskost jednání. Váleční novináři nesou odpovědnost za dalekosáhlé a na první pohled nepostřehnutelné důsledky své práce.

6. Etika práce v krizových oblastech z pohledu jiných profesí

„Čím víc někdo ve svém povolání pracuje jen ve svůj prospěch, tím méně je dobrým člověkem.“

*Cicero*²³

V krizových oblastech a situacích se kromě novinářů pohybují i jiní profesionálové. Jelikož tam pracují v podobných podmínkách jako novináři, řeší i podobné etické problémy. Všechny tyto profese lze zařadit mezi pomáhající profese. Tato kapitola shrnuje poznatky profesí, které se v oblastech nestandardních pracovních podmínek a etiky prolínají s válečným zpravodajstvím.

Pohled pomáhajících profesí obecně – mravní zásady, odpovědnost a syndrom vyhoření

Mezi pomáhající profese patří např. učitelé, policisté, vojáci, soudci, novináři, zdravotníci a další profese zaměřené na práci s lidmi. Podle Jiřího Jankovského nelze tyto profese vykonávat bez respektování určitých mravních zásad (Jankovský, 2003). Proto se snaží regulovat jednání svých členů pomocí etických kodexů²⁴, etických komisí apod.

Pomáhající profese kladou velký důraz na odpovědnost, neboť při práci s lidmi mohou být důsledky velmi závažné. „...lidské být je být odpovědným a odpovědnost je (vedle porozumění, obětavosti, empatie, prosociálního jednání atp.) také jedním ze základních předpokladů pro úspěšný výkon pomáhajících povolání“ (Jankovský, 2003).

Společným rizikem pomáhajících profesí je syndrom vyhoření a vyčerpání. Lidé vykonávající tyto profese často neunesou dlouhodobou nepřiměřenou zátěž, která je s jejich profesí spojena a projeví se u nich příznaky, jako např.

²³ Oravec, 1996.

²⁴ Viz přílohy.

tělesné, emocionální či duševní vyčerpání (Jankovský, 2003). Tento stav nedovoluje kvalitně a zodpovědně vykonávat práci. Některé profesní organizace jsou si vědomy rizika, jímž mohou vyhořelí a vyčerpaní pracovníci při své práci být, a cítí odpovědnost za celou profesi. Proto vytvořily systém prevence a včasné detekce těchto syndromů (např. sociální pracovníci).

Pohled sociální práce – odpovědné jednání

Profese sociálních pracovníků je jednou z profesí s nejpropracovanějšími etickými regulemi, s monitoringem stavu a preventivních opatření. Sociální pracovníci se již během vzdělávání učí prevenci syndromu vyhoření a vyčerpání. Podle Kateřiny Kovárníkové přináší etika sociální práce ochranu osob, kterých se sociální práce týká a „...ovlivňování jednání sociálního pracovníka v praxi směrem k vědomějšímu a odpovědnějšímu jednání...“ (Kovárníková, 2008). Naopak etika sociální práce nepřináší návod na to, jak jednat v konkrétních situacích (Kovárníková, 2008). Takový návod nelze vytvořit ani pro etiku válečného zpravodajství.

Pohled humanitární práce – nestrannost a nezávislost

Podobě jako novináři i humanitární pracovníci si zakládají na dvou důležitých principech – nestrannosti a nezávislosti. I s jejich dodržováním mají obě profese problémy. Nestrannost a nezávislost humanitárních organizací ohrožuje, když např. má hledání míru přednost před záchranou života, pomoc je podmíněna vhodnými politickými výsledky nebo jsou lidská práva odložena v zájmu politické stability. Humanitární pomoc je ohrožena zpolitizováním (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2003).

Psychologický pohled – odpovědnost za důsledky komunikace

Zodpovědnost za informace je v profesi válečného novináře důležitou, i když opomíjenou hodnotou. Zodpovědnost za sdělování, komunikování je podle Zbyňka Vybírala diskutovaná také v oblasti sociální psychologie, lékařství a psychoterapie. Tyto obory si kladou otázky, jako:

- „Neseme nebo neneseme zodpovědnost za to, s jakým vnitřním, ryze interním psychickým přijetím se setkají naše slova v mysli, v citové a postojové sféře druhého člověka, ve sféře jeho odhodlání?“
- „Můžeme za to, když se po našich slovech rozhodne skočit z mostu? Nebo někoho zabít?“ (Vybíral, 2003)

Vybíral na tyto otázky přináší jednoznačnou odpověď psychologicko-psychiatrické školy: „Ano, neseme zodpovědnost. Zodpovědnost za každé sdělení je součástí komunikace. Vyhodnocujeme dopady toho, co říkáme, téměř neustále“ (Vybíral, 2003). Novinář také vyhodnocuje dopady výstupů své práce, ale většinou se jedná pouze o důsledky ve smyslu eudaimonistických a hédonistických hodnot (sláva, peníze, prestiž,...).

Zdravotnický pohled – nutnost porušovat pravidla

Už novinář Ernie Pyle v reportáži o svém působení během druhé světové války popsal, jak se život válečného novináře liší od běžné novinářské práce. Neexistuje pravidelný režim ani přesné termíny dohodnutých schůzek. Porušování armádních či jiných předpisů bylo podle Pylových zkušeností běžné (Pyle, 1947). I podle lékaře Petra Zelníčka²⁵ je etické, pokud se v krizové situaci nedodržují předpisy, pokud by jejich dodržování ohrozilo lidské životy. „...v mimořádné situaci nelze postupovat jako v běžném provozu“ (Zelníček, 2002). Lékařská etika dovoluje porušení předpisů, pokud by bránily výkonu jejich práce v krizové situaci, a pokud není jiná možnost, jak dosáhnout cíle (v případě lékařů poskytnutí zdravotnické pomoci). Medicína katastrof se s porušováním pravidel setkává často, protože pravidla a předpisy mohou ohrozit lidské životy²⁶.

²⁵MUDr. Petr Zelníček, CSc., byl předsedou České společnosti pro úrazovou chirurgii a ředitelem Úrazové nemocnice v Brně.

²⁶Výsledky posledních šetření ohledně důsledků bombových útoků v londýnském metru v roce 2005 ukázaly, že minimálně 17 z 52 obětí mohlo dnes žít. K některým zraněným se totiž zdravotnická pomoc dostala až po 45 minutách. Vyšetřování vedené Parlamentním zpravodajským a bezpečnostním výborem pochybení neodhalila (Daily Mail, 2010). Z toho vyplývá, že byly pravděpodobně dodrženy všechny předpisy, jejichž důsledkem je 17 mrtvých osob.

Vojenský pohled – morální jednání

Vojáci nemají takovou rozhodovací pravomoc, aby mohli každé své jednání přizpůsobit tomu, co je dle jejich morálního soudu správné. Přesto jsou situace, kdy takováto rozhodnutí musí operativně udělat sami. Mohou to být právě takové situace, ve kterých se ocitají i váleční novináři. V těchto situacích se prokáže, zda mají lidé správně osvojené hodnoty a normy své společnosti.

Veškeré naše jednání má nějakou motivaci a motivace je projevem zvnitřněných norem a hodnot společnosti. „Na formování motivu k jednání mají vliv současně vnější vlivy působící momentálně na člověka a dřívější vnější vlivy, které zformovaly jeho nynější psychiku (myšlení, city i vůli)“ (Cvrček, 1966). Aby mohl člověk jednat morálně, musí být splněny následující podmínky:

- Musí znát a chápat základní zákonitosti vývoje společnosti, a tedy i společenské zájmy a objektivní požadavky, které z toho vyplývají.
- Musí se vnitřně ztotožnit s těmito požadavky, považovat je za dobré, spravedlivé a za vlastní.
- Vnější podmínky a okolnosti mu musí umožnit mravní jednání.
- Musí mít dostatečně silnou vůli k překonání případných rozporů a těžkostí při plnění společenských zájmů a v duchu jejich požadavků jednat (Cvrček, 1966).

Morální jednání tedy vychází ze společenských norem. „Normy praktické morálky dané společnosti totiž vznikají jako určitá kladná či negativní reakce na jednání lidí. Jako takové však nutně potřebují nějaký cíl, objasnění, obhájení a potom i sankci (veřejné mínění), což vede k jejich plnění či neplnění, tedy k utvrzení nebo narušení činem. Každé takové utvrzení či narušení je potom novým zdrojem úpravy normy či impulsem pro vznik norem nových“ (Cvrček, 1966).

K posílení vůle a konzultacím nejen ohledně etického jednání mohou vojáci na misích využívat podpory vojenských psychologů a od roku 1998 i vojenských

kaplanů²⁷. Novináři v krizových oblastech takovou psychologickou a morální podporu nemají.

Podle Jaromíra Cvrčka slouží každá morálka k nějakému společenskému cíli (Cvrček, 1966). Otázkou zůstává, jaký společenský cíl sleduje etika válečného zpravodajství. Možnými cíly mohou být:

- pomoc obětem,
- zastavení konfliktu,
- vyvolání zájmu veřejnosti,
- prosperita redakce, apod.

Shrnutí

Pomáhající profese působící v krizových oblastech nebo situacích řeší podobné problémy jako váleční novináři: morálku, odpovědnost za jednání a důsledky práce, nestrannost a nezávislost, nutnost porušovat pravidla nebo vyvarovat se syndromu vyhoření a vyčerpání.

²⁷ Duchovní služba Armády ČR vznikla v roce 1998 (Procházka, 2005).

7. Vybrané přístupy z teorie etiky a jejich řešení etického dilematu

„Dobro nemůže vzniknout ze zla.“

*Seneca*²⁸

V této kapitole jsou popsány vybrané přístupy z teorie etiky, které mohou být návodem, jak se v dilematických situacích, zachovat.

„Etika je filozofická disciplína, jejímž předmětem jsou hodnotící soudy, které se týkají rozlišování dobrého a zlého“ (Horyna, 1998). Každá etika, každý etický kodex vznikly v určitém sociokulturním kontextu. Stejně tak musí brát novinář ohled na sociokulturní kontext situace, ve které se nachází, protože i „slovo ‘dobré’ znamená ve všech (...) radách tolik, co ‘dobré pro někoho z určitého hlediska’. A může se stát, že totéž je pro téhož člověka z různých hledisek dobré i špatné“ (Spaemann, 1995).

Podle Spaemanna samotná tolerance nestačí k tomu, aby se vyřešily konflikty mezi přáním jednoho člověka a přáním jiných lidí. Tvrdí totiž, že některá přání se navzájem nesnášejí. „A není vždy dobré ani dát přednost vlastním přáním, ani dát přednost přáním jiných lidí. I zde je třeba vědět, která přání jednoho člověka konkurují kterým přáním člověka jiného. Řešení, které by bylo přijatelné pro oba, lze ovšem najít jen tehdy, jestliže existuje nějaké měřítko k posouzení přání, které by mohlo být společné, tj. které by mohlo být pravdivé“ (Spaemann, 1995). Těmito měřítky mohou být přístupy z teorie etiky.

Etické dilema válečného novináře se dá zestručnit do jednoduchých otázek:

- Je to, co chci udělat, dobré, nebo špatné? Mám to udělat?
- Jak to mám udělat, aby to bylo dobré?

²⁸ Oravec, 1996.

Relevantní přístupy z teorie etiky byly vybrány a systematizovány do tří skupin. První skupina obsahuje přístupy subjektivní etiky, kdy dobré je to, co přináší novináři prospěch. Druhá skupina obsahuje přístupy alibistické, které novináři usnadňují práci. Ve třetí skupině jsou přístupy, ve kterých hraje důležitou roli svědomí novináře. Každý typ přístupu je nejdříve vysvětlen a poté je na příkladu uvedeno konkrétní dilema a rozhodnutí podle daného přístupu.

7.1. Vlastní prospěch novináře

Do této skupiny patří přístupy, podle kterých je dobré a etické to, co přináší člověku nějaké výhody. Etika je v těchto případech subjektivní.

Antiopresivní teorie

Podle antiopresivní teorie je etické jednání takové, jehož důsledkem je rovný přísun statků a služeb pro každého (Matoušek, 2001). Tento přístup ohrožuje novinářovu objektivitu, protože je většinou doprovázen příklonem k jedné z ideologií v krizové oblasti.

Příklad:

Novinářka, nezávislá a emancipovaná žena, je přítomna demonstraci za práva žen v zemi se silným vlivem islámu. Většinu demonstrantů tvoří ženy. Demonstrace probíhá klidně, jen zřídka se objeví incident příliš rozvášněných demonstrantek. Jde o ojedinělé případy. Přesto je proti všem demonstrantům nepřiměřeně zakročeno a demonstrace je rozehnána. Je hodně raněných. Jak o této události bude novinářka informovat? Zmíní se o výtržnostech, které se při demonstraci objevily? Nebo popíše situaci jako mírumilovnou demonstraci a brutální zákrok státních orgánů? Podle antiopresivní teorie se novinářka přikloní na stranu demonstrantek, protože sdílí stejné zájmy.

Emotivismus

Emotivismus předpokládá, že dobré je to, co se nám líbí, co vzbuzuje příjemné emoce. Etické hodnocení je založeno na subjektivitě aktéra. Není důležité to, co je objektivně dobré, ale co se aktérovi líbí (Fisher, Milfait, 2008).

Příklad:

Na místě přírodní katastrofy pořídí novinář fotografii ženy, která brečí a vytahuje své mrtvé dítě z trosek. Fotografie má vysokou estetickou i informační hodnotu. Žena ale prosí novináře, aby ji nefotil nebo aby fotografie nepoužil, protože si připadá zoufalá a ponížená. Novinář – emotivista fotografii publikuje, protože se mu velmi líbí.

Etický egoismus

Egoismus znamená zaměření jednotlivce na uspokojení vlastních potřeb a zájmů. Etičtí egoisté toho dosahují konáním dobra ve prospěch druhých za předpokladu, že i druzí budou recipročně konat v jejich prospěch (Gluchman, 2008).

Příklad:

Ozbrojená skupina vezme do zajetí osobu, která dle státní příslušnosti patří ke druhé straně konfliktu. Novinář, který má své kontakty na obou stranách, má možnost uneseného zajatce osvobodit a získat exkluzivní příběh ke zveřejnění. Novinář pomůže zajatci a zajatec mu pak zajistí exkluzivitu. Etický egoista se rozhodne zajatce osvobodit.

Eudaimonismus

Eudaimonismus tvrdí, že dobré je to, co přináší duševní blaho (slávu, chválu, společenské postavení). Z tohoto pohledu není povolání válečného novináře činností obecně prospěšnou, ale je to jen prostředek k dosažení cíle – duševního blaha (Gosiorovský, 2008).

Příklad:

Stringer přinese válečnému novináři natočené boje zblízka, včetně detailů. Pořízení snímku bylo vysoce nebezpečné. Novinář stringerovi zaplatí odměnu za snímek. Má se při uveřejnění snímku uvést jako jeho autor, nebo jej podepsat jménem skutečného autora, stringera? Novinář – eudaimonista jméno stringera neuvede²⁹. Chce získat slávu pro sebe.

Hédonismus

Hlavním principem tohoto přístupu je dosáhnout slasti a vyhnout se strasti. „Dobré je to, co přispívá k dosažení tohoto cíle, špatné je to, co tomu brání“ (Spaemann, 1995). Na druhou stranu to, co je slastí pro jednoho člověka, může způsobit strasti někomu jinému.

Příklad:

Novinář – fotograf pořídí v srbském Bělehradě fotografii účastníka pochodu gayů a lesbiček. Je to velmi povedená fotografie, která má hodnotu nejen informační, ale i estetickou. Publikace fotografie by autorovi mohla zajistit profesní vzestup. Její uveřejnění ale může ohrozit život osoby na fotografii, protože v Srbsku funguje řada radikálních hnutí s tichou státní podporou, která perzekuuje jakékoliv odchylky od ideálu pravoslavné a národní čistoty (Mamuzić, 2008). Přesto všechno novinář – hédonista fotografii publikuje.

7.2. Usnadnění práce novináře

Následující přístupy jsou pro válečné novináře morálním krytím volby, která jim usnadní práci. Tyto přístupy jsou ve válečném zpravodajství alibistické.

Deontika

Podle tohoto přístupu je jednání morální tehdy, pokud je jeho úmysl morální. Na reálné důsledky deontika ohled nebere (Matoušek, 2001). Vykonání mravní

²⁹ Tato situace je v praxi velmi častá. Většina válečných novinářů jména stringerů neuvádí.

povinnosti za jakýchkoli okolností je na prvním místě. Tento přístup je pro válečného novináře nevhodný, ale často využívaný. Skutečnými důsledky jednání novináře z krizové oblasti mohou být ohrožení života mnoha lidí, neefektivně vynaložené prostředky humanitární pomoci apod.

Příklad:

Novinář se dozví informaci o jednom z vojáků, kteří jsou zrovna na zahraniční misi. Podle této informace byl voják před rokem 1989 spolupracovníkem Vojenské kontrarozvědky. Tato skutečnost je irelevantní k aktuálnímu úkolu vojáka na misi. Její zveřejnění by mohlo narušit důvěru v jednotce a ohrozit cíl mise. V ohrožení by byli nejen příslušníci mise, ale i civilisté. Novinář – deontik informaci ihned uveřejní, protože jeho mravní povinností je objektivně informovat veřejnost.

Pozitivně-právní přístup

Pozitivně-právní přístup považuje za dobré takové jednání, které odpovídá psaným, nebo jinak autoritou daným pravidlům jednání. Tento přístup vede k nekritickému a striktnímu dodržování pravidel bez odpovědnosti jedince za důsledky (Fisher, Milfait, 2008).

Příklad:

Novinář informuje z místa přírodní katastrofy a je zároveň i jednou z jejích obětí (bydlí v postižené oblasti, kde nefunguje zásobování energiemi, potravinami ani jinými potřebami k přežití či likvidaci následků katastrofy). Z oficiálních zdrojů se dozví, kdy, kde a jaká humanitární pomoc bude rozdávána, včetně informace, že zdroje pomoci jsou omezené a nedostane se na všechny potřebné. Podle etického kodexu novinář nesmí využívat ve svůj prospěch informace získané při výkonu svého povolání dříve, než budou tyto informace zveřejněny. Novinář si tedy humanitární pomoc nevyzvedne před zveřejněním, ale těsně po něm, než stihnou ostatní příjemci mediálních sdělení zareagovat a k distribučním místům se dostavit.

7.3. Svědomí novináře

Rozhodnutí dle následujících přístupů nepřináší válečnému novináři osobní výhody. Neetické jednání přináší negativní sankce společnosti, např. prostřednictvím svědomí.

Etika sociálních důsledků

Podle etiky sociálních důsledků jsou hlavními kritérii mravnosti sociální důsledky, úmysl a motiv jednání. „Nejvyšším mravním principem jsou pozitivní sociální důsledky, jejichž základním předpokladem je humánnost, lidská důstojnost a morální práva člověka, které vyjadřují i základní hodnotovou orientaci etiky sociálních důsledků“ (Gluchman, 2008). Tento přístup nutí aktéra přemýšlet o různých etických aspektech svého jednání, aby nakonec vybral tu nejlepší možnost.

Příklad:

Po přestřelce, kterou novinář natáčí, zůstane na místě ležet zraněná osoba. Nebezpečí již pominulo a místní lidé bez jakékoliv zdravotnické zkušenosti se snaží zraněnému poskytnout první pomoc. Novinář, který prošel školením první pomoci je v tu chvíli nejkvalifikovanějším člověkem, který může zraněnému pomoci. Pomůže mu, nebo bude natáčet dál i tento hluboký příběh o postřeleném člověku a snaze cizích lidí mu pomoci? Pozitivnější sociální důsledek bude mít první pomoc raněnému, protože o tom pak může novinář informovat veřejnost i bez naturalistických záběrů. Může příběh vystavět tak, že pohne veřejností více než záběry, na kterých zatím může zraněná osoba zemřít.

Intuicionismus

Pojem „dobrý“ nejde podle intuicionistů definovat. Člověk musí význam dobra pochopit sám, skrze rozumový vhled, neboli intuici (Fisher, Milfait, 2008). Dobrá jednání nelze definovat na základě logiky.

Příklad:

Válečný novinář se dostane k těžce zraněnému člověku. Jsou v bezpečí, i když venku se odehrávají nebezpečné boje. Novinář nemá možnost přivolat pomoc ani není schopen těžce zraněné osobě poskytnout zdravotnickou pomoc. Zraněný pravděpodobně nepřežije. Má novinář sledovat dění venku a pokusit se získat exkluzivní záběry, nebo se věnovat umírajícímu? Novinář – intuicionista může například chytnout umírajícího za ruku a být s ním, aby neumřel osamocený.

Morálka zdravého rozumu

Morálka zdravého rozumu (Common sense morality) je morálka společnosti na základě tradičních představ o hodnotách a normách dané společnosti. „Common sense morality je založená na víceméně zdůvodněném přesvědčení o určitých hodnotách či normách, jako jsou například život, soukromé vlastnictví, rodina, dodržení slibu atd.“ (Gluchman, 2008). Sama společnost střeží dodržování svých hodnot a norem. Jejich porušení pak sankcionuje (veřejné odsouzení, svědomí, ztráta morálního kreditu či prestiže,...).

Příklad:

Na místě přírodní katastrofy si lidé stěžují na špatnou komunikaci s vojenskými a humanitárními jednotkami, kvůli které není pomoc efektivní. Novináři sdělí informace, jen když jim slíbí, že nikde neuvede jejich jména. Bojí se, že kvůli odhalení identity by se jim nedostalo takové pomoci jako ostatním, že by pak byli znevýhodněni. Novinář, který se řídí morálkou zdravého rozumu, slib dodrží a spolupracující oběti katastrofy neohrozí.

Platonismus

Podle Platóna je zlo nedostatkem lidského poznání. „Lidé jednají špatně v podstatě proto, že nevědí, co je to pravé, dobré, správné jednání“ (Nesvadba, 2006). Novinář může být špatně socializovaný a nemít správně přijatý systém

hodnot a norem společnosti. Potom nedokáže odlišit, co je etické a co ne. Může se to dozvědět až z následné reakce společnosti.

Příklad:

Na místo bojů přijede válečný novinář se zpožděním, až je situace klidná. Potřebuje ale do vysílání odevzdat zajímavé záběry. Místní ozbrojené skupiny mu za úplatu nabídnou bombardování jedné vesnice. Přijme to? Nechá jen pro své exkluzivní záběry vybombardovat vesnici? Ano, je to možné. Pokud nedokáže rozlišit dobré a špatné, pokud nemá zvnitřnělé hodnoty a normy společnosti, může na nabídku ozbrojenců přistoupit.

Přirozený zákon

Podle teorie přirozeného zákona je mravní zákon přirozený, protože je dán Bohem, je věčný, neměnný a bez výjimek. Pokud se tedy novinář bude řídit svou přirozeností a božími zákony, bude jednat správně (Matoušek, 2001). Tento přístup mohou využít jen věřící novináři.

Příklad:

Novinář v krizové oblasti se není schopen za daných okolností dostat na místa, kde probíhají boje. Redakce od něj žádá informace z těchto míst, ale novinář je odkázán pouze na oficiální zdroje a vysílání zahraničních televizí. Použije informace a citace zahraničních kolegů jako svoje vlastní, bez uvedení zdroje, aby splnil očekávání redakce, nebo zahraniční novináře či televize jako zdroje uvede, ale z pohledu příjemců jeho mediálních sdělení bude taková zpráva méněcenná? Novinář, který se řídí přirozeným zákonem, zdroje uvede. Boží zákon jednoznačně říká: krádež je špatná.

Utilitarismus

Na základě utilitarismu je každé lidské jednání hodnoceno na základě důsledků, které z něj vyplývají. Člověk by měl jednat tak, aby svým jednáním vytvářel důsledky, které znamenají co nejvíce dobra pro co nejvíce lidí (Matoušek,

2001). Kromě toho je při posuzování možných důsledků potřeba dát všem důsledkům stejnou váhu (Gluchman, 2008). Utilitarismus klade na aktéra nárok aktivně přemýšlet o možných důsledcích svého jednání, analyzovat je a vybrat to nejlepší jednání.

Příklad:

Po přestřelce, kterou novinář natáčí, zůstane na místě ležet zraněná osoba. Nebezpečí již pominulo a místní lidé bez jakékoliv zdravotnické zkušenosti se snaží zraněnému poskytnout první pomoc. Novinář, který prošel školením první pomoci je v tu chvíli nejkvalifikovanějším člověkem, který může zraněnému pomoci. Pomůže mu, nebo bude natáčet i tento hluboký příběh o postřeleném člověku a snaze cizích lidí mu pomoci? Vysoce emocionální záběr může za určitých okolností zmobilizovat veřejnost a na základě jejího mínění, může dojít ke změně stávajícího stavu v krizové oblasti (zmírnění dopadu na civilisty, příměří, větší ochota k diplomatickým jednáním apod.). Z pohledu utilitarismu může být důsledkem pomoc většímu počtu osob, než jen jednomu raněnému.

Shrnutí

Teoretické přístupy k etickému jednání válečných zpravodajů lze rozdělit na přístupy subjektivní, kdy dobré jednání je to, které novináři přinesou nějaký prospěch., na přístupy alibistické, jejichž dodržování novináři přinášejí morální krytí bez ohledu na reálné důsledky a na přístupy bez zjevných výhod pro novináře, pouze s pozitivní či negativní sankcí společnosti, např. formou svědomí. Ne všechna jednání etická podle těchto přístupů jsou etická všeobecně, některá jsou etická jen pro někoho a v určitém kontextu. K všeobecně etickým jednáním lze obecně řadit jednání dle přístupů v třetí skupině – dle svědomí novináře.

8. Typologie etických dilemat

„Ovlivňujete lidské životy, můžete pomoci, můžete zranit.“

George Esper³⁰

Praktické zkušenosti novinářů i jiných profesionálů v krizové oblasti ukazují, že někteří z nich se zajímají nejen o profesní stránku své práce, ale i o její stránku etickou. Právě z praktických zkušeností relevantních profesionálů byla vytvořena tato typologie etických dilemat.

Robert Spaemann tvrdí, že „určité způsoby jednání jsou lepší než jiné, že jsou lepší vůbec, nikoli jen lepší pro někoho nebo lepší ve vztahu k určitým kulturním normám“ (Spaemann, 1995). K rozhodnutí, jaká jednání válečných novinářů jsou „lepší vůbec“, může přispět následující typologie.

Jednotlivá dilemata lze rozdělit do dvou základních skupin:

1. informovat, nebo pomáhat?
2. zveřejnit, nebo nezveřejnit informaci?

Obě skupiny jsou blíže představeny v následujících podkapitolách.

8.1. Informovat, nebo pomáhat?

Novináři z krizových oblastí nejčastěji zmiňovaná etická otázka zní: informovat, nebo pomáhat? V následující podkapitole budou přiblíženy argumenty pro obě z uvedených možností, s ohledem na jednotlivé typy pomoci.

„Občané demokratického státu bez rozdílu svého společenského postavení mají nezadatelné právo na informace, jak jim je zajišťuje čl. 17 Listiny práv a svobod, jež je součástí Ústavy České republiky. Novináři toto občanské právo

³⁰ Zpravodaj APTN (Šindelářová, Vymětal, 2006).

realizují svou činností.“ (Syndikát novinářů ČR, Etický kodex).³¹ Tento úryvek z etického kodexu novináře mluví o hlavním poslání novináře – informovat. O pomoci tam zmínka není. Z tohoto pohledu by otázka v úvodu podkapitoly měla jednoznačnou odpověď: informovat.

Na druhou stranu existuje zákonná povinnost pomoci osobě, která je v nebezpečí a pomoc druhého potřebuje. Konkrétně to vyjadřuje trestní zákoník v § 150, odstavec 1³²:

„Kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“ (Portál veřejné správy České republiky, 2010 a).

O významu zákonem stanovené povinnosti pomoci svědčí i skutečnost, že oproti předešlému trestnímu zákonu³³ platnému do konce roku 2009 se horní hranice trestu zvýšila na dvojnásobek.

Když pomíneme případ výše uvedený a zákonem specifikovaný, je problém „informovat versus pomáhat“ základním etickým dilematem novinářů v krizových situacích či oblastech. Málokterý novinář dokáže být pouze profesionálem a řídit se striktně etickým kodexem. Existují dva způsoby, jakými novináři pomáhají:

1. přímá pomoc,
2. pomoc informováním.

Přímé pomoci jsou věnovány následující podkapitoly (8.1.1. a 8.1.2.), proto je zde podrobněji uvedena pouze pomoc skrze novinářskou práci.

³¹ Etický kodex novináře, viz příloha č. 1.

³² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

³³ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Je pomoc informováním dostatečná?

Jaromír Štětina tvrdí, že úkolem novináře je pracovat tak, aby pomohl válku ukončit. Nemá být jen nezúčastněný pozorovatel (Štětina, 2005). V rozporu s tím ale stojí neutralita a objektivita novináře. Novinář jako nezúčastněný pozorovatel má nejlepší předpoklady pro to, být skutečně objektivní.

Potřebu nějak pomoci má téměř každý, kdo se po určitou dobu denně setkává s neštěstím. I na novináře doléhají traumatizující zážitky a dále je ovlivňují. Ne každý to pocítí, ale podle vědeckých studií trpí některým z příznaků posttraumatické stresové poruchy čtvrtina válečných novinářů. Na druhou stranu pomoc druhým pomáhá, proto by měli tito novináři čerpat ze své práce a předávat informace dál (Šindelářová, Vymětal, 2006). Pomůžou tak hned několikrát: sami sobě vypořádat se s traumatizující zkušeností, obětmi válek či katastrof, na jejichž situaci upozorní veřejnost, a nakonec pomůžou i veřejnosti tím, že naplní její právo na informace.

Způsob pomoci informováním preferuje válečný reportér Marek Vitek: „Snažím se pomoci tím, že o tom informuji. Pokud to někoho osloví, můžu mu předat kontakty, ale sám bych to neorganizoval. Snažím se svoji práci striktně oddělit od humanitární pomoci“ (Vitek, 2006). Stejně se na pomoc novináře dívá i Michal Kubal: „Novinář je tam od toho, aby na ten příběh upozornil lidi. Nebo aby upozornil na lidi, jejichž práci je tam pomáhat. (...) To je hranice mezi novinářem a humanitárním pracovníkem, která by měla být poměrně jasně daná“ (Šindelářová, Vymětal, 2006). Také novinářka Jitka Obzinová se přiklání k pomoci prostřednictvím informování veřejnosti. Během svého působení v oblastech bývalé Jugoslávie se z velké části věnovala zpravodajství o humanitární práci v oblasti. „Natáčela jsem o tom, jak tam jezdí například doktoři, a o tom, co pro svou práci potřebují. To mi dávalo morální právo tam jezdit“ (Šindelářová, Vymětal, 2006).

Shrnutí

Na otázku pomoci obecně nemají novináři jednotný názor. Existují dva způsoby, jak může novinář pomoci – přímo, nebo informováním. Většina válečných novinářů se přiklání k pomoci informováním. Na druhou stranu existuje zákonná povinnost pomoci osobě v ohrožení zdraví či života.

8.1.1. Měl by novinář pomoci raněným?

Pomoc raněným je jedním ze způsobů přímé pomoci. V České republice je tato pomoc daná zákonem (viz výše). V krizových oblastech může být situace nepřehledná, komplikovaná a právo těžce vymahatelné.

„V Karabachu na ulici utrlh granát jedné babičce nohu, tak jsme ji naložili do auta. Nikdo ji nemohl ošetřit, protože se bojovalo a střílelo, tak jsem tam u ní prostě byl a držel ji za ruku, dokud neumřela, což trvalo několik hodin. Ale alespoň neumřela sama. To je důležitější než udělat nejlepší fotku,“ vzpomíná na svoji zkušenost novinář Jaromír Štětina (Šindelářová, Vymětal, 2006).

Petra Procházková tvrdí, že kameru neodkládá. „Novinář by měl natáčet pořad, ale je otázka etiky, jak film sestříhat a co pustit“ (Zajíčková, 2004). Na druhou stranu sama připouští jednu výjimku: „Nemělo by se samozřejmě točit, pokud je tam někdo, kdo potřebuje pomoc“ (Zajíčková, 2004). V situaci, kdy se novinář s kamerou nebo fotoaparátem ocitne před zraněným člověkem, řeší v sobě vnitřní konflikt jeho profesionalita a lidskost. Řada válečných novinářů se však shoduje v jednom: když není poblíž nikdo jiný, kdo by mohl pomoci, vítězí lidskost. V opačném případě vyhrává profesionalita a novinář pokračuje v práci. „Lov novinářských senzací na místo činu nepatří. Ocitneme-li se shodou okolností na místě činu jako první, tj. dříve než dorazí profesionálové (zdravotníci, policie, hasiči), je naší povinností poskytnout první pomoc a profesionály přivolat“ (Vymětal, Vitoušová, 2008).

Ne vždy je situace tak jasná a rozhodování jednoduché. Procházková v jednom z rozhovorů připomíná případ kameramana BBC. „Na náměstí spadla bomba a zabila i dědečka, který doprovázel malého chlapce. Ten byl samozřejmě

v šoku, hledal pomoc a vybral si zrovna kameramana. Je vidět, jak křičí a sahá po něm, ale on před ním ustupuje a točí dál. Pak se ho sice ujal, ale je otázka, jestli neměl přestat hned. Anebo je to tak důležité svědectví, které pohne půlkou světa, a proto má před tím klukem přednost“ (Zajíčková, 2004)? Otázkou je, jestli má vůbec něco přednost před pomocí osobě, která ji od novináře očekává a spoléhá na něj (nezaměňovat se zákonnou pomocí dle § 150 trestního zákoníku, v tomto případě je myšleno očekávání a naděje oběti, které vkládá do osoby novináře). Může si v tu chvíli být jistý, že právě tento konkrétní záběr pohne půlkou světa a zastaví válku nebo vyvolá obrovskou vlnu humanitární pomoci?

Pro tento argument mluví i zkušenost Jitky Obzinové: „Když chtěl člověk šokovat a pomoci, jako v tom případě, když jsem dělala spoty na humanitární pomoc pro Sarajevo, tak jsem tam dala obrázek, jak jde chlap a nese v náručí svého čtyřletého podříznutého syna, ale to bylo proto, že Sarajevo bylo v šílené situaci a bylo potřeba tam dovézt pomoc a bylo potřeba na to vybrat peníze. Tak jsem to sestříhala a vybrala se rekordní částka“ (Šindelářová, Vymětal 2006). Šokující záběry mohou vyvolat značný zájem veřejnosti, ale není to pravidlem. V době, kdy jsou příjemci vizuálního zpravodajství z krizových oblastí na takové snímky zvyklí a do jisté míry vůči nim otupělí, je stále těžší je něčím šokovat a vyprovokovat k akci. Při rozhodování v konkrétní situaci je vhodné uvědomit si i klesající pravděpodobnost, že právě tento šokující záběr může pomoci více než osobní pomoc obětem.

Nepřekážet

Jedním z nejdůležitějších pravidel první pomoci pro novináře je – nepřekážet. V případě, že se v blízkosti najde někdo, kdo může pomoci místo novináře a on může dál pracovat, nesmí ostatním znesnadňovat pomoc. Když zdravotníci ošetřují zraněné, musí je novináři nechat v klidu pracovat. To platí i pro příslušníky policie, hasičského záchranného sboru a podobně. Každý má v takové situaci svoje vlastní úkoly (Šindelářová, Vymětal 2006). Jana Šeblová, lékařka záchranné služby, vidí práci novinářů z opačné strany než novináři: „Podmínky terénu jsou často i bez blesků a dotazů pro zkušené záchranáře

stresující. Lékař musí provést diagnostiku všech závažných poranění a stanovit míru, s jakou ohrožují základní životní funkce. Zpravidla souběžně s diagnostikou probíhají první, život zachraňující úkony. Tato fáze je náročná i na souhru a komunikaci týmu zdravotnické záchranné služby, pro pacienta může být rozhodující stran následného přežití“ (Šindelářová, Vymětal 2006).

Vymětal s Vitoušovou přirovnávají pozici novinářů na místě činu nebo v jiné podobné situaci ke zdvořilým hostům (Vymětal, Vitoušová, 2008). Pokud se budou novináři chovat jako zdvořilí hosté, budou slušní a ohleduplní k ostatním, kdo tam stejně jako novináři pracují (zdravotníci, hasiči, vojáci, policisté,...), předejdou nejen možným konfliktům vzniklým z reakcí osob ve stresové situaci, ale především je to jejich způsob, jak mohou pomoci zachránit lidský život. Nebrání totiž druhým v poskytnutí kvalifikované pomoci. „Pokud chceme, aby profesionálové (...) pracující na místě činu respektovali nás, je nutno na oplátku respektovat jejich práci“ (Vymětal, Vitoušová, 2008).

Jedním z příkladů takovéto ohleduplnosti a disciplíny novinářů je případ embedů, kteří jezdí do krizových oblastí společně s vojenskou jednotkou. Každá armáda, která novinářům embedding umožňuje, má vlastní pravidla, která novináři musí striktně dodržovat. Novináři se díky přistoupení na tuto dohodu s armádou dostanou na místa, na které by se za jiných okolností nedostali, získají exkluzivní záběry a informace, ovšem za cenu, že je jejich činnost cenzurovaná a jejich svoboda omezená – musí přesně plnit pokyny pověřených vojáků (Šulc, 2004). Pokud tyto pokyny plní, nepřekáží vojákům a případně dalším profesionálům v jejich operacích (např. záchranných).

Práva obětí

Pomoc raněným ale nespočívá jen v poskytnutí první pomoci či jejich evakuaci z nebezpečného místa. Podle Šeblové jsou zdravotníci povinni konat ve prospěch nemocného, a k tomu patří i ochrana před nevyžádanou publicitou tehdy, když se zraněný sám k tomu nemůže vyjádřit (Šindelářová, Vymětal 2006). I v tomto případě by pro novináře měl být na prvním místě člověk a až za ním exkluzivní snímek nebo záběr. Právo na informace veřejnosti se zde

střetává s právem na ochranu osobnosti, zakotveným v Listině základních práv a svobod³⁴, tedy přímo v ústavě. Ústava mimo jiné zaručuje lidem tato práva:

1. právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochranu jména,
2. právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života,
3. právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o jejich osobě.

Konflikt těchto dvou práv zaručených ústavou – právo na ochranu osobnosti a právo na informace³⁵ vystihuje Michal Bartoň: „Ochrana osobnostních práv se dostává do konfliktu se svobodou projevu nejčastěji v těch případech, kdy informace dotýkající se cti, důstojnosti, soukromí či dobrého jména jsou zprostředkovávány masmédií. Cílem všech médií je ovšem aktuálně informovat a kriticky hodnotit, a to zejména osoby veřejně činné“ (Bartoň, 2002). Pokud se ale nejedná o osoby veřejně činné, ochrana osobnosti v těchto případech stojí výš než právo na informace.

Etická komise Syndikátu novinářů České republiky řešila případ, kdy bulvární deník uveřejnil fotografie tří uhořelých lidí v osobním automobilu (viz přílohy). Pozůstalí se obrátili na komisi, protože novináři porušili etická pravidla tím, že byli necitliví k pozůstalým a uveřejněním snímků porušili pietu (Syndikát novinářů České republiky, 2006 a). V krizových oblastech se takovýmito snímkům či záběrům novináři někdy nemohou vyhnout, naopak slouží jako důkaz vážnosti situace a legitimizace humanitárních sbírek a akcí. Přesto záleží na autocenzuře novinářů, které záběry publikují. Na jednu stranu příjemci mediálních sdělení očekávají krvavé záběry, záběry lidského neštěstí, pohromy apod. a média se z ekonomických důvodů řídí poptávkou (vyšší prodej či sledovanost znamená vyšší příjmy z reklamy). Na druhou stranu jsou lidé vůči těmto záběrům již otupělí a novináři musí posunovat hranici publikovatelnosti snímků, aby ještě dokázali příjemce šokovat a případně pohnout k akci.

³⁴ Čl. 10 Listiny základních práv a svobod (Ústava ČR, 2001).

³⁵ Čl. 17 Listiny základních práv a svobod (Ústava ČR, 2001).

Novinář v konkrétní situaci a s konkrétními snímky musí zvážit tyto a další argumenty vztahující se k situaci a rozhodnout, které snímky publikuje.

Shrnutí

V souladu se zákonem musí novinář poskytnout pomoc raněné osobě vždy, když není přítomen nikdo jiný, kdo by tuto pomoc mohl poskytnout. Je-li to možné, musí novinář přivolat profesionály a po jejich příjezdu jim umožnit pracovat, aniž by jim svojí vlastní novinářskou činností jejich práci ztěžoval. Je neetické a nezákonné natáčet osoby v situacích, kdy se nemohou bránit záběrům nedůstojným nebo zasahujícím do jejich soukromí či jiných práv zaručených Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod (drastické záběry zraněných či mrtvých osob).

8.1.2. Měl by se novinář angažovat v humanitární pomoci?

Dalším typem přímé pomoci je pomoc humanitární³⁶, případně rozvojová³⁷. Na rozdíl od pomoci raněným není tato pomoc zákonem daná. U válečných novinářů je méně častá než nepřímá pomoc informováním.

Někteří novináři se snaží s viděným neštěstím vyrovnat tím, že zakládají nadace, obecně prospěšné společnosti apod. Příkladem mohou být Jaromír Štětina a Petra Procházková. Jaromír Štětina se stal spoluzakladatelem (Člověk v tísní, 2010 a) obecně prospěšné společnosti Člověk v tísní³⁸, která organizuje např. veřejné sbírky a humanitární či rozvojovou pomoc do různých zemí světa. Jeho kolegyně Petra Procházková se zaměřila na země, ve kterých působila jako novinářka a v roce 2001 založila občanské sdružení Berkat. To poskytuje humanitární a rozvojovou pomoc do Afghánistánu a Čečenska. Kromě toho

³⁶ Humanitární pomoc je rychlá pomoc ve formě základních potřeb (jídlo, oděvy, voda, hygienické, dezinfekční a jiné potřeby pro likvidaci následků katastrof apod.) s cílem zabránit humanitární katastrofě (hladomor, epidemie, smrt následkem přírodních podmínek).

³⁷ Rozvojová pomoc následuje většinou po pomoci humanitární. Jejím cílem je zajistit další fungování a rozvoj oblastí. Předmětem rozvojové pomoci jsou například stroje a zařízení, včetně zaškolení místního personálu nebo postavení veřejných staveb nutných pro fungování oblastí.

³⁸ Působil již v Nadaci Lidových novin (založena v roce 1992), v roce 1994 přejmenované na Nadaci Člověk v tísní při České televizi a v roce 1999 zaregistrované jako Člověk v tísní, o. p. s. (Člověk v tísní, 2010 b).

ještě před svým vyhoštěním z Ruska založila v roce 2000 v čečenském hlavním městě Grozném dětský stacionář (Berkat, 2010). V té době novinářskou profesi úplně opustila a starala se o osiřelé děti. „Bylo pro mě stále těžší ty lidi jen natáčet, chtěla jsem jim pomoci. Jenže jako novinářka jim můžu říct jen, že je mi to líto. Oni to buď přijmou, anebo vás stejně nenávidí, protože tam jste přese všechno tak trochu za toho krkavce,“ vysvětluje Petra Procházková své rozhodnutí, proč se začala věnovat humanitární činnosti (Zajíčková, 2004).

Novinář – humanitární pracovník

Novinář, který se chce angažovat jako humanitární pracovník, nemusí nutně ztratit svoji nezávislost. V krizové oblasti je novinářova objektivita problematická, takže ani humanitární činnost ho v tomto ohledu nijak nediskredituje. Obě stránky jeho činnosti, novinářská i humanitární, si navzájem mohou prospívat. Pro humanitární práci jsou důležité dosavadní zkušenosti novináře. Ten ví, kde je v dané oblasti humanitární pomoc skutečně nejpotřebnější, dokáže odhadnout obtížnost logistického zajištění i úspěch celé humanitární akce a má kontakty (Štětina, 2000). Na druhou stranu mu tato činnost přináší spoustu informací a lidských příběhů, které může dále využít ve své novinářské práci. Oběti přírodních katastrof či válek k takovému novináři mohou získat větší důvěru. „Já jsem začal ty války milovat. To je zvláštní proces, který se v člověku odehrává, protože vy hledáte příběhy a válka je ten nejfantastičtější dodavatel story. Ona je prostě sype z rukávu a jen vám je předhazuje. A za to ji člověk začne mít rád,“ připouští Jaromír Štětina, novinář – humanitární pracovník (Šindelářová, Vymětal, 2006).

Pomoc jednotlivcům

Špatně však mohou dopadnout neodborné pokusy pomáhat jednotlivcům. Pokud před novinářem stojí malé dítě a natahuje k němu hladově ruku, je to pro novináře dilema. Dát mu vodu, jídlo nebo peníze? Američtí vojáci měli striktně zakázáno jednotlivcům cokoli dávat. I když se to zdá být neetické, či přímo nehumánní, mělo to svá opodstatnění:

1. Pokud je obdarována jedna osoba, upne se na donátora a bude podobné dary požadovat při každém setkání.
2. Pokud je obdarována jedna osoba (zvláště dítě), ocitne se donátor v obklíčení dalších lidí. V takovém případě může hrozit z jejich strany i reálné nebezpečí fyzického napadení donátora.
3. Obdarování jednotlivce může v jeho okolí vyvolat závist a negativní sankce skupiny vůči obdarovanému (Šulc, 2004).

V tomto případě je nezbytné si uvědomit základní věc: Novinář konkrétním darem nemůže pomoci všem. V krizových oblastech má každý svoji práci. Vojáci se starají o bezpečnostní situaci, záchranné práce nebo obnovu země, novináři o situaci informují veřejnost a materiální pomoc zajišťují humanitární či rozvojoví pracovníci. Ti k tomu mají na rozdíl od vojáků či novinářů mnohem větší prostředky a lepší možnosti. „Novinář má možnost, kterou nemají jiní lidé – oslovit ty, kteří jsou pro humanitární pomoc nejdůležitější, to jest donátory“ (Štětina, 2000).

Shrnutí

Humanitární pomoc je jeden z možných způsobů, jak může válečný novinář ventilovat své emoce a udržet si své psychické i fyzické zdraví. Pokud se humanitární pomoc poskytuje profesionálně (spolupráce s humanitárními organizacemi apod.), je přínosem jak pro novináře, tak pro příjemce pomoci. Laická pomoc jednotlivcům přináší negativa příjemcům i samotnému donátorovi. Angažovanost novináře v humanitární pomoci nemusí nutně diskreditovat jeho objektivitu. Profesionál dokáže tyto dvě své činnosti oddělit a svou humanitární činnost využít jako další zdroj témat a informací pro novinářskou práci.

8.1.3. Měl by novinář záměrně zasahovat do vývoje událostí?

Zásah do vývoje událostí může být pomocí přímou i nepřímou, záleží na konkrétním zásahu.

Novinář zasahuje do vývoje událostí, ať už sám chce nebo ne. Vyplývá to z jeho úkolu informovat veřejnost. Svou prací pomáhá utvářet veřejné mínění, které může do jisté míry ovlivnit zahraniční politiku státu či diplomatická jednání. Mediální válka je součástí současných válek. Podle Jaromíra Štětiny prohráli Čečenci mediální válku, protože „neměli pořádné tiskové středisko. To je stejně důležité jako kalašnikov“ (Štětina, 2005).

Kromě zásahu do vývoje událostí na této vyšší úrovni, může být vliv novináře patrný i na úrovni nižší. Výběr a načasování zveřejňovaných informací (viz část 8.2.) se může podepsat na složení a fungování vojenských jednotek nebo na napětí mezi civilisty a válčícími stranami. V neposlední řadě se stávají aktéry konkrétních jednání, která mohou úplně vyloučit diskusi o objektivitě a nestrannosti novináře.

Angažované novinářství

Novináři píšou o válkách – nebojují v nich (Urban, 2001). V přímém rozporu s tímto pravidlem je princip angažovaného novinářství, který zastává Jaromír Štětina. „Novináři se angažují v událostech, které popisují. Vstupuje-li novinář do děje, bere na sebe velkou zodpovědnost, klade sám na sebe těžký závazek: udržet si i jako aktér hry svou nezávislost“ (Štětina, 2000). Právě Štětina se během své kariéry válečného novináře angažoval mnohokrát. V krizových situacích hrál nejen „drobné role“, kdy pomohl zraněným nebo zabitým arménským vojákům zatlačit oči. „Někdy v roce 1990 jsem viděl své první válečné mrtvé. Bylo to v Náhorním Karabachu, ve Stepanakertu. Byli to čtyři arménští vojáci, které v zákopech překvapila ázerbájdžánská jednotka a zastřelila. Vynesli je ze sklepa. Všem bylo kolem dvaceti a měli otevřené oči. Nedovedl jsem zastavit ten náhlý popud, nevydržel jsem, že se na mě dívají, a všem jsem postupně zatlačil oči. Stal jsem se účastníkem děje a upřímně jsem nenáviděl ty vojáky, co jim to udělali“ (Štětina, 2000). Tyto a podobné činy se pohybují na úrovni etiky lidské a už byly zmíněny v části 8.1.

Vedle toho plně do etiky novinářské spadají „hlavní role“, které Štětina jako novinář v krizových oblastech hrál. Sem patří nejen převážení dopisu pro Radu

Evropy od Samašských obyvatel³⁹, ale také účast na vyjednávání mezi čečenskými a ruskými jednotkami. Při vyjednávání Štětina s Procházkovou nebyli pouze novináři, kteří stojí v pozadí, nezasahují, ale pouze sledují, fotí a natáčejí. Oba se jednání přímo zúčastnili. „Možná, že to nevyhovovalo puristickým požadavkům na neúčastnost novináře, ale jsem přesvědčen, že jsme zásadně uspíšili vyjednávání, a díky tomu bylo o několik obětí mezi rukojmími, mezi partyzány a mezi ruskými vojáky méně“ (Štětina, 2000). Tento čin lze chápat pouze z perspektivy lidské, nikoliv z perspektivy profesionálního novináře. Ten se má věnovat své práci a z krizové oblasti informovat. Diplomatičká jednání patří do kompetence jiných profesionálů.

Stejně tak za výrazný zásah do průběhu událostí lze považovat záchranu rukojmích. Jaromír Štětina spolu s Petrou Procházkovou v roce 1996 zachránili uneseného slovenského dělníka Štefana Hajdina, který pracoval v čečenském hlavním městě Grozném (Zajíčková, 2004). Záchranářské a osvobozovací práce nejsou nikde v popisu práce novináře uvedené. I když Jaromír Štětina připouští, že to byl zásah do vývoje událostí, nepřestal během této záchranné operace pracovat jako novinář. „Trvalo to asi čtrnáct dní, pátrali jsme po Hajdinovi a přitom vše točili pro reportáž. Měl jsem v kapse malou vysílací štěnici a chodil mezi podezřelé. To, co se říkalo vevnitř, pak venku ve voze hodnotili policajti. Bylo to zcela určitě naprosté zapojení do děje, který jsme současně popisovali“ (Štětina, 2000).

Tato akce Štětiny a Procházkové měla ještě vedlejší důsledky, protože porušili povinnosti civilistů a tím ztratili i práva na ochranu civilistů v ozbrojeném konfliktu, která jim jsou zaručena mezinárodním humanitárním právem⁴⁰. Civilní osoby totiž nesmí osvobozovat zajatce.

³⁹ Jaromír Štětina potkal průvod obyvatel čečenských Samašek, kteří jako uprchlíci odcházeli do Ingušska. Starosta Samašek mu předal dopis napsaný na vytrženém listu ze sešitu s prosbou o doručení Radě Evropy. Poté, co byl na zasedání Rady Evropy přečten, ministerstvo zahraničí Ruska obvinilo Jaromíra Štětinu z porušení zásad nestranného akreditovaného zahraničního novináře a situace byla řešena na diplomatické úrovni: Ruská federace – Česká republika (Štětina, 2000).

⁴⁰ Mezinárodní humanitární právo je soubor dokumentů upravujících vedení válek a ochranu jejich obětí (Ministerstvo obrany ČR, 2005).

Novinář může do průběhu událostí v klíčových situacích zasáhnout s dobrým úmyslem, ale i tak ovlivňuje a formuje to, o čem píše. Není nezúčastněným pozorovatelem, je zaujatým aktérem. Odtud je už blízko k tomu, aby situaci formoval záměrně. Váleční zpravodajové se setkávají s kolegy, kteří si pro exkluzivní záběry zaplatí bombardování vesnice a podobně. To je, stejně jako střelba proti jedné straně (navzdory tomu, že z bezpečnostních důvodů se novinář musí zbraním vyhýbat, neměli by se v jejich blízkosti pohybovat nebo u nich být spatřeni) nebo finanční podpora druhé strany, podle Štětiny závažným porušením novinářské etiky (Štětina, 2005). Úplatky kvůli získání informací ale úplně nezavrhuje. V krizových situacích je to mnohdy nutnost, a proto doporučuje uplácet jinak než finančně: „Za flašku si zbraně nenakoupí“ (Štětina, 2005).

Shrnutí

Pomoc zásahem do vývoje událostí může být přímá i nepřímá. Zásahy do vývoje událostí mohou být záměrné či nezáměrné. Nezáměrné ovlivňování událostí je například informováním o situaci. Záměrné ovlivňování je vědomé publikování informací, které vývoj událostí posunou dle záměru novináře. Mezi záměrné zásahy do vývoje událostí patří i tzv. angažované novinářství. Záměrné ovlivňování vývoje událostí nemusí být motivováno jen osobním prospěchem novináře, ale i jeho altruismem (např. záchrana rukojmích, touha přispět k nastolení míru, záchrana života jiných osob). Záměrný zásah do vývoje událostí nekoresponduje s nezávislostí a objektivitou novináře a může ohrozit novinářův status chráněné osoby - civilisty.

8.2. Zveřejnit, nebo nezveřejnit informaci?

Další typ dilemat řeší základní otázku: zveřejnit, nebo nezveřejnit informaci? Dilemata jsou členěna podle charakteru možných důsledků zveřejnění informace a podle specifických okolností či původu informace.

Zpravodajství může mít vážné důsledky kdykoli a kdekoli. V krizových oblastech je ale krizová situace a důsledky zpravodajství mohou mít mnohem

častěji podobu ohrožení lidských životů či jejich zdraví, setrvání lidí v nehumánních podmínkách apod.

Válečné zpravodajství dopadá na tři druhy veřejnosti: tu, kterou tvoří civilní obyvatelstvo v oblasti konfliktu, nezainteresovanou veřejnost zahraniční a zainteresovanou zahraniční veřejnost, jejíž vojáci jsou do konfliktu zapojeni. Každá z těchto veřejností bude stejné zpravodajství vnímat jinak. Skutečnost je ale taková, že zpravodajství pro každou z nich se většinou liší.

Vnímání války závisí na tom, kde příjemce zpravodajství žije a zda jej informuje CNN, Al Džazíra nebo Česká televize. CNN připravovala zpravodajství z Iráku pro veřejnost, jejíž armáda je prostředkem ke stabilizaci politické, bezpečnostní, ekonomické i sociální situace v zemi. Al Džazíra přinášela informace pro diváky, kteří sledovali americkou a spojeneckou okupaci Iráku. Česká televize na rozdíl od těch předešlých nabízela objektivnější⁴¹ zpravodajství o konfliktu dvou stran.

8.2.1. Dopady zveřejnění informací

Tato skupina etických dilemat řeší otázku, zda zveřejnit či nezveřejnit informaci, z pohledu možných důsledků na různé skupiny lidí.

8.2.1.1. Dopad na civilní obyvatelstvo v krizové oblasti

Dopad válečného zpravodajství na civilní obyvatelstvo nemusí být jen na základě publikovaných informací, ale může vyplynout i z konkrétní činnosti novináře na místě. Dilemata spočívají v odpovědích na otázky:

1. Když tuto konkrétní informaci zveřejním, jaké to bude mít důsledky na místní obyvatelstvo? Je to etické?
2. Když tuto informaci uveřejním, jaké to bude mít důsledky pro mé místní informátory a pro aktéry na obrazových záběrech? Je správné tuto informaci zveřejnit?

⁴¹ Nemohla být úplně objektivní, jelikož vzhledem k mezinárodní politické situaci měla Česká republika blíže k USA než k iráckému režimu Saddáma Husajna.

S druhým dilematem úzce souvisí i to, zda novinář nemůže místní obyvatele ohrozit už tím, že od nich informace získává nebo zachycuje jejich obraz.

Je dobré seznámit se s místními obyvateli, nejlépe na každé straně konfliktu. Mohou poskytnout řadu užitečných informací, které by se z oficiálních zdrojů novinář nedozvěděl. „Pamatuj ale, že tyto osoby nikdy nesmíš vystavit žádnému ohrožení – ty odcházíš do bezpečí, ale ony zůstávají“ (Ministerstvo obrany ČR, 2005). Je-li pro ně nebezpečné být viděn nebo jinak spojován se zahraničním novinářem, je nezbytné být diskrétní a dodržovat jejich pokyny pro vzájemný styk. Místní obyvatelé nebývají nestranní, proto není dobré dělit se s nimi o všechny informace a názory (Ministerstvo obrany ČR, 2005). Nevědět některé informace pro ně může být bezpečnější.

Při využívání informátorů je třeba postupovat stejně. Ani z publikovaných informací nesmí být informátoři identifikovatelní, pokud by to pro ně znamenalo bezpečnostní riziko. Opět platí, že novinář krizovou oblast opustí, ale informátor v ní žije dál.

Stejný přístup by měl hrát roli i při pořizování obrazového materiálu. Osoby, jejichž identifikace na fotografiích či video záběrech by mohla vést k jejich perzekuci či ohrožení života (např. účastníci nepovolené demonstrace v Číně, Severní Korejec zpochybňující božský kult Kim Čong Ila), by měly být zobrazeny tak, aby bylo nemožné je identifikovat. V zemích, kde nejsou dodržována základní lidská práva, je nutné se informovat, za jaké (pro občana demokratické země běžné) činnosti hrozí v konkrétní zemi postih. Na základě těchto informací je vhodné provést autocenzuru pořízených obrazových materiálů. Například za záběr Severokorejce, který se „neuctivě“ chová k novinám, ve kterých je fotografie Kim Čong Ila, může jít v případě identifikace dotyčný Severokorejec a tři generace jeho rodiny na mnoho let do pracovního tábora (Heikin⁴², 2009).

⁴² Korejský dokument o hladomoru, pracovních táborech i jiných perzekucích totalitní Severní Korey.

V případě vysokého bezpečnostního rizika pro místní obyvatele, kteří by s novinářem chtěli spolupracovat, je vhodnější využít mezinárodní humanitární organizace. Jsou kvalitním zdrojem informací a v oblasti často působí již delší dobu. Proto mají dobré vztahy s velením válčících stran, důvěru místních lidí a dokážou odhadnout aktuální možná rizika (Ministerstvo obrany ČR, 2005).

Shrnutí

V globálním světě, kdy díky moderním komunikačním možnostem dokáže informace během chvilky obletět svět, může novinář posílající své příspěvky z krizové oblasti ovlivnit i situaci v oblasti samotné. Jeho práce může mít dopad na bezpečnost jeho místních informátorů, na protiokupační nebo provládní nálady obyvatelstva, na radikalizaci názorů nebo naopak na uklidnění situace. Proto by měl každý válečný zpravodaj zvážit, jak se na jeho výstupy bude dívat místní veřejnost a jestli tyto výstupy nemohou ovlivnit průběh záchranných a vojenských operací nebo dokonce diplomatických jednání.

8.2.1.2. Dopad na civilní obyvatelstvo mimo krizovou oblast

Další etické dilema řeší otázku: když zveřejním tuto konkrétní informaci, jaký to bude mít dopad na veřejnost? Je správné tuto informaci zveřejnit?

Novinář by měl nést odpovědnost za svou práci vždycky, ať už ji vykonává v oblasti, která se svým charakterem blíží kategorii „mírová“, nebo naopak v oblasti, která má blízko ke kategorii „válečná“. Ovšem v krizových oblastech by měl pociťovat zodpovědnost mnohem větší, protože jeho pozice je jiná. Příjemce jeho zpravodajství má na rozdíl od zpravodajství ze standardních podmínek ještě menší možnost si pravdivost informací sám ověřit, a proto se musí spoléhat pouze na výsledky činnosti válečných zpravodajů (je potřeba připomenout, že i agenturní zpravodajství z těchto oblastí je postaveno v podstatě na oficiálních informacích vlád a na práci válečných zpravodajů). Z nich si pak příjemce utváří vlastní představu o situaci v dané oblasti.

Jelikož může z krizové oblasti informovat jen omezené množství novinářů, je moc založená na vlastnictví informací soustředěna do rukou úzké skupiny osob. O to větší zodpovědnost za své jednání by měly tyto osoby nést.

Mediální manipulaci veřejnosti popisuje ve svém filmovém dokumentu i Danny Schechter. Bez neobjektivního zpravodajství by americká vláda nedosáhla takové veřejné podpory ohledně války v Iráku v roce 2002. Před válkou bylo 71 % názorů před kamerami v USA pro válku. Naopak o protestech a demonstracích byli televizní diváci nedostatečně informováni. Podobně na tom byla i Velká Británie. Generál Tommy Franks nazývá britský tisk čtvrtým stavem, který se pro tuto válku stal čtvrtou frontou (Schechter, 2004).

Omezení počtu „vyvolených“ novinářů, kteří mohou být informátory (nebo i dezinformátory) veřejnosti, má řadu příčin. Finanční náročnost, bezpečnostní riziko, důvody národnostní, náboženské, etnické či dokonce pohlavní – všechny tyto a další faktory mohou ovlivňovat počet a charakteristiky novinářů v krizové oblasti. V některých oblastech a situacích může být enormně zvýšené bezpečnostní riziko pro osoby určité národnosti⁴³, náboženského vyznání (nebo naopak ateisty⁴⁴), etnické příslušnosti, rasy či pohlaví⁴⁵.

Pokud chtějí novináři veřejnost šokovat a vyburcovat k nějaké akci, která by mohla pomoci obětem nebo dokonce mohla pomoci ukončit krizi, mají před sebou čím dál těžší úkol. „Svět kolem nás byl otřesen tolikrát, že v něm mnozí z nás, aniž si to uvědomujeme, přebýváme v post-šokové apatii. (...) Čteme o krutostech a četba v nás neprobouzí cit. Někdy ani pocit. Aspoň malý, podružný pocit po tom všem. Alespoň minimální zareagování studem, stopou

⁴³ V Afghánistánu bylo pro americké novináře extrémně nebezpečné, pokud byli jako Američani prozrazeni. Americký novinář měl v případě únosu mnohem vyšší cenu než jiní zahraniční novináři (Olds, 2009).

⁴⁴ Některé skupiny muslimských fundamentalistů jsou přesvědčeni, že ateisté na rozdíl od křesťanů či jiných věřících nemají vůbec žádné morální zábrany, proto hrozí, že mohou znásilnit jejich ženy apod. Z toho důvodu je pro novináře v případě zajetí muslimy bezpečnější zapřít ateismus a prohlásit se například za křesťana. Může tak zvýšit své šance na přežití či lepší zacházení (Armáda ČR, 2004).

⁴⁵ V některých kulturách je pro ženu novinářku vyšší bezpečnostní riziko, případně je pro ni obtížnější, nebo dokonce nemožné získat od místních obyvatel informace. Podobně jsou na tom i muži novináři, ale ženy se s těmito omezeními setkávají častěji (je to dáno rozšířením tradičních názorů na genderová specifika a tedy i postavení žen ve společnosti, vycházející z náboženských a kulturních hodnot a norem).

zhnusení, překvapením, strachem nebo soucitem. Po četbě o krutostech, o mučeních, o nepředstavitelném utrpení si právě tak nedovedeme nic představit jako před četbou. K čemu jsou ty články, reportáže, snímky“ (Vybíral, 2003)? Tak o smyslu zpravodajství z krizové oblasti uvažuje psycholog Zbyněk Vybíral. Od doby, kdy poprvé proběhla válka v přímém přenosu⁴⁶, jsou lidé na záběry katastrof a utrpení zvyklí.

„Přístup k události umožněný televizním přenosem se změnil v odstup. Nepřibližujeme se citově, odstupujeme. V bezpečnou nezúčastněnost (podporovanou televizí). Masová média nezvyšují jen naše pohodlí. Zvyšují i náš prožitek bezpečí. Zavedla nejenom lenost fyzickou, zavedla lenost emocionální“ (Vybíral, 2003). Lidé se stávají otupělými příjemci katastrofických zpráv. Až se podle Vybírala stane nějaký šokující čin v našem bezprostředním okolí, tak na něj nezareagujeme. I to je jeden z dopadů zpravodajství z krizových oblastí.

Ohleduplnost k veřejnosti

Následky takového zpravodajství ovšem nemusejí být pouze negativní. Stále ještě existují lidé, kteří vůči záběrům katastrof, utrpení a neštěstí nejsou imunní. Zpravodajství i publicistika z takových oblastí u nich proto mohou vyvolat potřebu pomoci. Komise pro etiku Syndikátu novinářů ČR řešila v roce 2006 stížnost na časopis Týden. Ten na titulní straně otiskl výřez fotografie rozkládajících se mrtvých těl. Podle stěžovatele mohla fotografie na titulní straně některým lidem a dětem způsobit šok. Komise ve svém stanovisku uvedla, že mohou být dva přístupy k tomuto problému: „drastické fotografie sice šokují, ale některé lidi mohou motivovat k akcím, které v důsledku mohou životy zachránit“ (Syndikát novinářů České republiky, 2006 b). V konkrétním případě časopisu Týden je podle etické komise publikace takovéto fotografie „za hranicí obecné přijatelnosti a obecně platných etických pravidel. Také zahraniční média zvažovala, kde je přijatelná hranice zveřejnění obrazového

⁴⁶ Je tak označovaná válka v Perském zálivu v roce 1991.

záznamu a zpravidla od podobných fotografií ustoupila“ (Syndikát novinářů České republiky, 2006 b).

Ohleduplnost k civilnímu obyvatelstvu má ve svém etickém kodexu zakotvenu i arabská televizní stanice Al Džazíra. Její kodex k tomu říká: „Zacházet s našimi diváky s náležitou úctou a zpracovávat všechna témata nebo příběhy s patřičnou pozorností, aby byl předložen jednoznačný, věcný a přesný obraz, přičemž se plně berou v úvahu pocity obětí trestných činů, války, pronásledování a katastrof, jejich příbuzných a našich diváků a je brán ohled na soukromí občanů a na veřejnou morálku“ (Al Jazeera.net, 2009).

Nalezení vhodné hranice přijatelnosti pro publikaci obrazových informací může mít velký význam nejen pro vnímání zpravodajství jeho příjemci, ale i pro jeho vliv na ně. Riziko nenalezení této hranice vystihuje Eduard Radvan: „Lidstvo může zahynout na následky fanatismu, ale také nezájmu a apatie“ (Radvan, 2004).

Příkladem pozitivních důsledků může být zpravodajství z oblastí bývalé Jugoslávie v devadesátých letech, z větrné kalamity v Tatrách na Slovensku v roce 2004 nebo z oblastí postižených vlnami tsunami z téhož roku. V souvislosti s novou možností posílání darů prostřednictvím DMS se na humanitární pomoc v posledních dvou jmenovaných případech vybraly pro Českou republiku do té doby rekordní částky.

Shrnutí

Dopad válečného zpravodajství na veřejnost mimo krizovou oblast může být pozitivní (podnět pro veřejnost k zapojení se do humanitární sbírky, ovlivnění veřejného mínění a jeho následkem i politických rozhodnutí,...) i negativní (imunita veřejnosti vůči drastickým záběrům a informacím, negativní dopad na vývoj dětí, diskreditace médií z hlediska etiky,...). V každé konkrétní situaci musí novinář zvážit, jaký dopad je pro jeho konkrétní informaci pravděpodobnější a podle toho se rozhodnout. Zvláště fotografie z krizových oblastí se často pohybují na hranici etické a estetické přijatelnosti.

8.2.1.3. *Ohrožení vojenských operací*

Další dilema válečného novináře zní: když zveřejním tuto konkrétní informaci, můžu ohrozit vojenské operace? Je etické ji zveřejnit, když vím o jejích možných negativních dopadech?

Při výběru informací ke zveřejnění musí válečný zpravodaj pečlivě zvážit, zda jejich publikací nemůže ohrozit probíhající vojenské operace a ohrozit tak lidské životy. V demokratické společnosti je sice zaručena svoboda tisku, bez určitého stupně autocenzury a cenzury však tato svoboda může ohrozit národní zájmy. Novinář si musí být vědom faktu, že to, co si přečtou jeho čtenáři, si může přečíst i jedna ze stran konfliktu. Média se sama stávají zbraní.

„Informace v médiích může znemožnit dosažení taktického cíle nebo zkomplikovat politická jednání,“ (Karaffa⁴⁷, 2004). Už v průběhu Krymské války v roce 1854 poskytoval válečný dopisovatel W. H. Russell novinám *The Times* tak podrobné informace o britské armádě, že její velitel lord Raglan napsal tehdejšímu ministru války vévodovi z Newcastle následující stížnost: „Placený agent ruského imperátora by neposloužil svému pánu lépe, než to udělal dopisovatel novin, které mají největší náklad v Evropě... Velmi pochybuji, zda se britská armáda dlouho udrží v konkurenci mocného nepřítele, který má navíc k dispozici celý anglický tisk, telegraf z Londýna až na své stanoviště a všechny podrobnosti o počtech, stavu a vybavení sil svého protivníka“ (Regan, 2004). *The Times* dokonce v této válce uveřejnily konkrétní informace o určitých slabínách britské armády, což bylo pro ruského cara Mikuláše I. Pavloviče impulsem k útoku. „V cyničtější době by Rusové mohli mít podezření, že se jedná o past. Ale v 19. století byly *The Times* zárukou, že všechno, co čtete, je skutečně tak“ (Regan, 2004).

Během Falklandské války v roce 1982 sehrála britská televize BBC důležitou roli, když 23. května 1982 odvysílala následující informaci: „Po argentinských vzdušných útocích ze dne 21. května byly na jedné bitevní lodi úspěšně

⁴⁷ Plk. gšt. Ing. Vladimír Karaffa, CSc. je náčelníkem Správy doktrín Ředitelství výcviku a doktrín Armády ČR ve Vyškově.

zbaveny rozbušek dvě nevybuchlé bomby a jedna další byla tímto způsobem zneškodněna na jiné lodi. Na dalších lodích, které při náletu utrpěly drobná poškození, byly provedeny opravy“ (Regan, 2004). Skutečnost, že argentinští piloti létali příliš nízko a nedali rozbuškám čas vybuchnout, měla před Argentinci zůstat utajena. Při dalších operacích se díky BBC mohli z předchozích chyb poučit a Velká Británie by nemusela válku vyhrát⁴⁸.

Pokud se uveřejní informace například o účastnících vojenské mise, může to v důsledku narušit psychickou stabilitu a bojeschopnost vojáků. „Ztrácí tím pocit anonymity a stávají se lehčím cílem pro zastrašování a vydírání. Vojáci, kteří sloužili v bývalé Jugoslávii, vyprávěli o tom, že když jezdili na bezpečnostní patroly s označením hodnosti a jména na uniformě, často se pak objevovala jejich jména napsaná na místech, kde hlídkovali. To samozřejmě může vyvolat v těch vojácích úzkost, strach a otázky typu: když znají moje jméno, mohou si mě potom najít i v Čechách,“ vysvětluje možné dopady válečného zpravodajství vojenský psycholog Michal Hummel. Armáda se setkává i s případy, kdy se po uveřejnění konkrétních jmen účastníků dochází k ohrožení jejich rodiny nebo po návratu účastníků domů i jejich života (Vařeka, 2005). Vojáci v misi pak při spojení s domovem řeší problémy a starosti své rodiny, což může mít vliv na jejich psychiku, soustředění a důvěru v účel mise. „Strach sám o sobě může člověka paralyzovat a je jedním ze stresorů, které působí na celkové zatížení psychiky“ (Hummel, 2005).

Přítom ohrožování morálního stavu vojáků je trestné. Ze zákona⁴⁹ může být potrestán až třemi lety odnětí svobody ten, „kdo popuzuje vojáky proti vojenské službě nebo proti nadřízenému, nebo kdo závažným způsobem nebo soustavně rozvrací vojenskou kázeň“ (Portál veřejné správy České republiky, 2010 a). Pokud tak novinář činí za stavu ohrožení státu, za válečného stavu nebo za bojové situace, hrozí mu odnětí svobody na tři až dvacet let nebo výjimečný trest⁵⁰.

⁴⁸ Byla to pouze chyba Argentinců, že nadále shazovali bomby příliš nízko.

⁴⁹ § 392 40/2009 Sb. trestní zákoník.

⁵⁰ Tamtéž.

V tomto ohledu by novináři měli vždy, když budou mít pochybnosti, publikaci konkrétních informací konzultovat s tiskovým oddělením armády nebo konkrétní vojenské jednotky. Nejde zde o cenzuru, ale o autocenzuru. Tiskové oddělení nemůže novináři zakázat zveřejnění informací (pokud je nezískal za podmínek, kdy se zavázal podrobit se cenzuře – viz embedi), může však upozornit na právní či jiné důsledky publikace takové informace. Na druhou stranu Geoffrey Regan tvrdí, že „vojenské úřady musí rozhodnout, do jaké míry je přítomnost tisku pro morálku země výhodná“ (Regan, 2004). I na první pohled neškodné informace totiž může druhá strana konfliktu využít jako důležité vojenské informace.

Na ochranu bezpečnosti českých vojáků před novináři myslí i trestní zákoník. „Kdo vyzvídá informaci utajovanou (...), jejíž zneužití může vážným způsobem ohrozit (...) obranu a bezpečnost České republiky nebo jiného státu anebo obranu a bezpečnost mezinárodní organizace, k ochraně jejichž zájmů v uvedených oblastech se Česká republika zavázala, s cílem vyrazit ji cizí moci, kdo s takovým cílem sbírá údaje obsahující utajovanou informaci, nebo kdo takovou utajovanou informaci cizí moci úmyslně vyradí, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let⁵¹“ (Portál veřejné správy České republiky, 2010 a). Tento trestný čin se týká pouze utajovaných informací. Informace o vojenských operacích však mohou mít i tento charakter.

Vyzrazení utajované informace není trestným činem jen v případě vyzrazení cizí moci. I pouhé zveřejnění v médiích může být trestné. „Kdo vyzvídá informaci utajovanou (...) s cílem vyrazit ji nepovolané osobě, kdo s takovým cílem sbírá údaje obsahující utajovanou informaci nebo kdo takovou utajovanou informaci nepovolané osobě úmyslně vyradí, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti⁵²“ (Portál veřejné správy České republiky, 2010 a).

Vedle toho existují informace označované jako „citlivé“. Podle Michala Hummela se mohou po zveřejnění takovýchto informací objevit problémy ve

⁵¹ § 316 40/2009 Sb. trestní zákoník.

⁵² § 317 40/2009 Sb. trestní zákoník.

smyslu pocitu ohrožení vojáků. „Když mám informace o rozmístění nepřítele, o jeho síle, jsem ve velké výhodě. Pokud se mi podaří ještě k tomu utajit informace o svých jednotkách, tak se mé šance na úspěch ještě zvyšují. Pokud tyto informace o mě někdo záměrně nebo nevědomky prozradí, vystavuje mě tím v ohrožení“ (Hummel, 2005). Proto armády, které přijímají embeedy, nechávají novinářům podepsat souhlas s pravidly, které musí dodržovat. Americká armáda vyžadovala od embedů dodržování například těchto pravidel: zákaz uveřejnění informací o budoucích operacích, zákaz soukromých satelitních nebo mobilních telefonů, zákaz pohybu vlastními vozidly (Tumber, Palmer, 2004). Tato pravidla mají ochránit informace, jejichž uveřejnění by mohlo mít vážné důsledky.

Shrnutí

Váleční novináři mohou svojí prací ohrozit vojenské operace a ohrozit tak lidské životy. V některých případech se mohou publikováním určitých informací dopustit i trestného činu. Proto je vhodné při pochybnostech konzultovat publikaci informací s tiskovým oddělením vojenské jednotky či armády.

8.2.2. Specifický charakter zveřejňovaných informací

Zveřejňování informací může ovlivnit nejen objektivitu, ale i etiku válečného zpravodajství. Významnými aspekty jsou výběr a zpracování témat, načasování publikace informací apod. S tím souvisí etická dilemata:

1. Mám tuto konkrétní informaci uveřejnit? Je relevantní? Je pravdivá?
2. Jak mám informaci zpracovat? Má informovat? Má pobavit? Má šokovat? Je to etické, aby informace o válce pobavila?
3. Mám informaci, jejíž zveřejnění by teď mohlo ohrozit někčí život. Mám ji publikovat, nebo se zveřejněním počkat, až riziko pomine?

„Každá významná událost ve společnosti – války, stávky, převraty (...) – se stává ihned předmětem slovní války a vysílací stanice a nejmodernější rotačky chrlí záplavu slov, která mají buď získat nebo odpudit tzv. prostého člověka,

přimět ho ke kladnému nebo zápornému postoji, učinit ho účastníkem konfliktu nebo sporu, přesvědčit ho, že jeho osobní život, štěstí a budoucnost záleží na výsledku tohoto konfliktu. Přitom jednou z forem tohoto zápasu o jeho aktivní účast může být i snaha učinit ho pasivním, zatajit před ním daný fakt nebo jej překroutit“ (Budín, 1966). Právě výběr a prezentace faktů se stávají silnou zbraní novináře. Novinářů v krizové situaci se to týká dvojnásob, protože lidé si jimi předložené informace mohou jen stěží ověřit.

Veřejnost stále ještě médiím důvěřuje. Co je v novinách, rádiu nebo televizi, to je podle ní pravda. „Neuvědomuje si ovšem, že o tom, co se odehrává v zahraničí nebo doma, se dovídá pouze zprostředkovaně. Že sice svobodně volí, co bude číst, poslouchat a na co se bude dívat, ale předvýběr už připravili jiní“ (Osvaldová, 2001). Když má novinář v krizové oblasti jen omezené množství informací, po protřídění se jich dostane k příjemcům mediálních sdělení ještě méně. Malý výsek skutečnosti pak příjemci považují za celou realitu. Tato situace nabízí velký prostor pro vědomou nebo nevědomou manipulaci s informacemi.

„I pečlivě srovnaná fakta nemusejí dávat dohromady pravdivý obraz, vždy může zároveň existovat více pravd a to i z pohledu takzvaně nezájatých pozorovatelů“ (Osvaldová, 2001). Přímo učebnicovým příkladem byla mediální prezentace irácké války v roce 2003. Pokud by někdo sledoval vysílání amerických televizí i nejsledovanější arabskou televizi Al Džazíra, pak by musel nabýt dojmu, že informovaly o dvou různých válkách. V jedné byli Američané prezentováni jako hrdinové a osvoboditelé, v druhé byli naopak zobrazováni jako bezcitní zločinci a okupanti.

„Všechny naše výpovědi patří do kontextu nějaké verze světa a každý popis světa je vlastně i jeho hodnocením“ (Osvaldová, 2001). Z toho Barbora Osvaldová vyvozuje, že nemůže existovat žádný úplně neideologický, apolitický a nestranný systém zpravodajského výběru a referování. Podle ní je jedno, „zda autor ke skutečnosti přistupuje s nejlepšími úmysly nebo dokonce snahou pomoci. I s nejlepším předsevzetím (nebo právě s ním) lze s fakty manipulovat“ (Osvaldová, 2001).

Přestože má hlavní odpovědnost za objektivitu a vyváženost šéfredaktor, který na rozdíl od novináře v krizové oblasti není pod vlivem silných emocionálních zážitků a má od situace odstup, lze jen těžko předpokládat, že může zajistit skutečně pravdivé, objektivní a vyvážené zpravodajství. I šéfredaktor je pouhým příjemcem vyříděných informací od reportéra z terénu.

Příkladem objektivního zpravodajství, ovšem v rámci určitého vidění světa, byla Česká televize během srbsko-kosovské krize: „... vytrvale mluví o leteckých misích NATO. Ne o bombardování ani ne o úderech, ale o misích. Piloti a generálové NATO jako misionáři⁵³. Misionáři šířili v minulosti ideologii“ (Vybíral, 2003). Tato myšlenka Zbyňka Vybírala⁵⁴ sice zachází do extrému, ale rozhodně potvrzuje slova Osvaldové o různých verzích světa.

Shrnutí

Absolutní objektivita a vyváženost válečného zpravodajství jsou pouze ideálem, který v reálu neexistuje. Vždy se jedná pouze o objektivitu v rámci určitého vidění světa a tak je nutné k ní přistupovat. Válečný novinář nese plnou odpovědnost za informace, které do redakce předává k publikaci. Ani veřejnost, ale ani redakce, nemají možnost důkladně prošetřit, zda jsou objektivní, vyvážené a pravdivé.

8.2.2.1. Exkluzivita a závažnost informací

Hnacím motorem médií je ekonomické hledisko jejich činnosti. Konkurence a exkluzivita informací hrají v tomto směru důležitou roli, protože zvyšují zájem potenciálních příjemců mediálních sdělení a spolu s tím i zájem zadavatelů reklamy.

„V médiích vládne čím dál tím zuřivější konkurence. Obchodní tlaky rostou. Četní lidé na vedoucích místech v médiích dnes už nepocházejí z novinářského

⁵³ Oproti tomu srbská veřejnost a zvláště široce rozšířené radikální politické skupiny považují tento zásah NATO za útok pod vedením amerických a evropských židů, kteří se snaží zničit svobodné a pravoslavné Srbsko (Mamuzić, 2008).

⁵⁴ Vedoucí Katedry psychologie Fakulty sociálních studií MU, mimo jiné se zajímá o psychologii komunikace.

světa, nýbrž ze světa obchodu. Nejsou tak citliví na věrohodnost informací. News business, trh s informacemi, je v jejich očích především prostředkem k vydělání peněz“ (Ramonet, 2003). Právě proto roste mezi novináři rivalita v podobě honu za co nejexkluzivnějšími informacemi a záběry. Redakce, které vynakládají finance na svého válečného zpravodaje (novinář z krizové oblasti je pro redakci finančně nákladnější než novinář ve standardních podmínkách⁵⁵), od něj očekávají odpovídající výsledky. Nejde ani tak o pravdivé informace z oblasti, hlavní je zaujmout příjemce a zvýšit tím sledovanost, čtenost či poslechnovost. Očekávaným důsledkem je zlepšení ekonomického výsledku společnosti vlastníci médiu.

„Reportéři (...) nepřicházejí na brutálně odlišná slova, ona zde jsou k dispozici; sama se nám nabízejí, ba vnucují. Ti, kdo rezignovali na nazývání přesnější, citlivé nebo ohleduplné, ti, kdo si příliš nevšímají toho, co vlastně vyslovují, ti všichni čas od času podléhají zavedené jazykové brutalitě“ (Vybíral, 2003). Brutalita vyvolává emoce. Současná média se proto řídí dvěma poučkami z dějin americké žurnalistiky:

1. Benjamin Day: Když pes kousne člověka, není to zpráva pro noviny. Zprávou pro noviny je, když člověk kousne psa. (Budín, 1966)
2. William R. Hearst: Usilujeme o emoci, která se vyjadřuje zvoláním: Ježíšikriste! Děláme své noviny tak, aby čtenář, až je otevře, vykřikl „Ježíšikriste!“ (Budín, 1966)

Komerčnímu účelu se podřizuje také zpracování fotografií, zvláště z katastrof a válek. V posledních letech lze pozorovat nový trend v novinářské fotografii – výtvarné pojetí snímků. „Tento estetický tvar často kontrastuje s žurnalistickým obsahem: hrůzná realita (zprávy ze současných válečných konfliktů, hladomory, sociální konflikty), je někdy zobrazována takovým způsobem, že je dokonce příjemné se na takové fotografie dívat. Paradoxem je, že tento typ

⁵⁵ Je-li novinář v krizové oblasti zaměstnancem média, pak kromě cestovních náhrad, případně i příplatků za daný typ práce, připadají v úvahu náklady na očkování, dopravu do krizové oblasti, ubytování, speciální vybavení (satelitní telefon apod.), finanční hotovost na úplatky a pronájem fixera, řidiče, úřední povolení a potvrzení,... Pokud redakce kupuje zpravodajství od novináře na volné noze, pak se tyto náklady promítnou do ceny kupovaných produktů.

záběrů je velmi často oceňován na prestižních novinářských soutěžích“ (Lábová, 2001).

Exkluzivní snímky však často vznikají aranžováním, za úplatky (viz kapitola 8.2.2) nebo je nepožijí novináři, ale stringeři, kteří při publikování záběrů nikdy nejsou uvedeni jako autoři (Štětina, 2005).

Zpravodajství z válek a katastrof zabírá někdy neúměrně velký kus denního zpravodajství. Příčinou není větší výskyt konfliktů, ale mediální napodobování. Média jsou nucena zabývat se nějakou událostí pod záminkou, že ostatní média (hlavně ta renomovaná), jí připisují velký význam. Jedná se vlastně o efekt sněhové koule, protože čím více média o něčem mluví, tím více se navzájem přesvědčují, že toto téma je opravdu důležité (Ramonet, 2003). Bez ohledu na prvotního objevitele „nového závažného tématu“ si žádné médium nedovolí mu nevěnovat dostatečnou pozornost, aby ho konkurenti v něčem nepředběhli a nezískali tak výhodu. „Informace je chápána především jako zboží a tato její povaha výrazně nabývá vrchu nad základním úkolem médií: osvětlovat a obohacovat demokratickou diskusi“ (Ramonet, 2003). Divákům a čtenářům pak vnucují přemíru zpravodajství z válek a katastrof a ve snaze o exkluzivitu je toto zpravodajství čím dál tím brutálnější, až si proti němu veřejnost vybuduje imunitu. „Zaskočit ještě něčím je čím dál těžší. Svět byl šokován tolikrát, že se změnil ve vyšokovaný“ (Vybíral, 2003).

Shrnutí

Válečné zpravodajství má výrazně komerční aspekt. Projevuje se nejen ve výběru témat a mediálním napodobování, ale také v samotném zpracování témat. Používají se expresivní výrazy, drastické fotografie za hranicí estetičnosti, výpovědi osob po silném psychickém otřesu apod. Cílem je příjemce sdělení zaujmout, což je čím dál těžší.

8.2.2.2. *Nepravdivé informace*

Publikace nepravdivých informací může snížit profesionální kredit novináře. V krizových oblastech přitom může být velmi obtížné rozlišit pravdivé a nepravdivé informace.

„Občas vycházely z pera zpravodajů pozoruhodné jednotlivosti o událostech na frontě, zážitky očitého svědka, tak přesvědčivá líčení, jako by je autor zaznamenal bezprostředně na místě činu,“ zaznamenal svůj postřeh z válečného zpravodajství z první světové války Karl Hans Strobl (Džambo, 2004).

Publikace nepravdivých informací může mít v některých případech i právní následky. Je však nutné rozlišit, zda se případný právní spor opírá o občanský zákoník (nejčastěji občanskoprávní ochrana osobnosti) nebo o trestní zákoník (např. ochrana zdraví). Občanský zákoník nerozlišuje, zda je informace pravdivá nebo nepravdivá, ale řeší samotný zásah do osobnostních práv. Oproti tomu trestní zákoník pravdivost či nepravdivost informace rozlišuje a pak je „nepravdivost sděleného údaje znakem skutkové podstaty...“ (Bartoň, 2002).

„Informace je dnes zbraň. Všechny válčící strany, a především vojáci, úmyslně lžou, dezinformují a snaží se manipulovat zahraniční novináře“ (Urban, 2001). Novinář by s tím měl v krizových oblastech počítat a být velmi opatrný a pečlivý při ověřování každé informace. Navíc, jak je uvedeno již v kapitole 4, někdy je obtížné až nemožné ověřit informaci ze dvou na sobě nezávislých zdrojů.

Nepravdivé informace ve zpravodajství mohou být:

- 1) uveřejněné záměrně
- 2) uveřejněné nezáměrně
 - a. informace propagandy jedné ze stran konfliktu
 - b. informace získané od osob indisponovaných (např. v šoku)

8.2.2.2.1. Nepravdivé informace uveřejněné záměrně

Záměrné zveřejnění nepravdivých informací je vždy neetické, přesto k němu stále dochází. Kromě toho může být v některých případech zveřejnění nepravdivé informace i trestným činem.

Válečného novináře mohou k tomuto činu, odporujícímu etickému kodexu novináře (viz příloha č. 1, body 1. g, 3. e), vést nátlak z redakce, touha po zviditelnění nebo jen snaha zjednodušit si práci.

Vnější nátlak

Finanční náročnost válečného zpravodajství vyvažuje fakt, že veřejnosti může redakce nabídnout vlastní záběry a informace na rozdíl od konkurence, která v dané krizové oblasti vlastního zpravodaje nemá. Médium se pro příjemce mediálního sdělení více zviditelní, když mu nabídne jiné záběry, než jaké nabízejí zpravodajské agentury. Z tohoto důvodu redakce vyvíjejí na válečného zpravodaje velký tlak. Požadují informace a záběry, jaké konkurence nemá. Tento nátlak může reportéra dovést až k tomu, že kvůli splnění požadavků redakce, si exkluzivní informace vymyslí, nebo zkreslí a upraví fakta.

Už začátkem minulého století si tohoto etického problému v redakcích všiml americký anarchista Victor S. Yarros. „Společnost má takovou úctu k majetku a tak málo úcty pro intelekt a ducha, že předpokládá jako samozřejmost, že muži bez kapitálu budou přijímat rozkazy od muže s kapitálem a zapomenou, že mají vlastní myšlení a svědomí“ (Yarros, 1922).

Robert Spaemann to nazývá nepřirozenou morálkou, která byla novináři vnucena. „Ten, kdo má moc, může učinit splnění našich přání závislé na tom, zda nejprve splníme jeho, i když toto jeho přání je v rozporu s přáním naším...“ (Spaemann, 1995). Vedení redakce má například přání získat záběr z bojové akce za každou cenu, i když je v krizové oblasti zrovna klid zbraní. Novinář má přání zůstat zaměstnancem redakce, proto zaplatí bombardování vesnice, aby je mohl natočit a splnit přání redakce. „V tomto smyslu nám mohou být vnuceny i normy, které samy o sobě vůbec nejsou v našem zájmu“ (Spaemann, 1995).

Pokud se na podvod přijde, pro novináře to může mít vážné následky. Kromě toho se sám musí vyrovnat se svým svědomím. „Mohou nám být vnuceny tím, že to, co opravdu chceme, dostaneme vždy jen tehdy, jestliže budeme respektovat tyto normy. Takové morálky jsou zvnitřněným ovládním člověka“ (Spaemann, 1995).

Podle Jaromíra Štětiny se tak objevují reportáže z míst za bojovou linií, kam se novináři ani nemohli dostat. „To byl svého času případ redaktora deníku Super, když posílal reportáž z Kábulu. Touha po novinářském úspěchu ho přiměla lhát, aniž by si uvědomil, že se dopouští největšího novinářského hříchu. Všichni alespoň trochu zasvěcení věděli, že v Kábulu není jediný západní novinář, poněvadž nebylo možné se tam dostat. Ti, kteří se jako já ze severu různě probíjeli přes hindúkušské průsmyky až do Pandšírského údolí, se dostali maximálně asi 50 kilometrů severně od Kábulu – za frontovou linii u letiště Bagrám. Všechny zprávy zevnitř, z tehdy ještě talibanského území, jsme měli z druhé ruky, od uprchlíků a od zajatých talibanců“ (Štětina, 2005). Pro nezasvěceného příjemce mediálního sdělení měl v tu chvíli zmíněný deník konkurenční výhodu, i když se zakládala na falzifikátu.

Podobně se na iráckém konfliktu v roce 2003 neoprávněně proslavila i MF Dnes. Její reportér Petr Pravda, který informoval o konfliktu z Kuvajtu, sice uvedl pravdivé informace, ale nepravdivě uvedl zdroje těchto informací. Respektive je neuvedl vůbec⁵⁶, což v kontextu jeho reportáží označených jako „od našeho zvláštního zpravodaje“ čtenáře přesvědčilo, že byl přímo očitým svědkem. Například 31. 3. 2003 MF Dnes otiskla citace britských vojáků a detailní popis jejich akce při dobývání jihoiráckého města Basra (Pravda, 2003). Jelikož nebyl embedem žádné britské vojenské jednotky, do Iráku se tento reportér MF Dnes dostal až o více než měsíc později. Jak později Petr Pravda přiznal, informace získal z vysílání jiných médií či zpravodajských agentur. Jako zdroj je ale opomněl uvést a redakce MF Dnes se za svého

⁵⁶ Toto nebyl případ ochrany zdroje informací dle § 16 46/2000 Sb. tiskového zákona (Portál veřejné správy České republiky, 2010 b). Jelikož šlo v krátkém časovém úseku o opakované neuvedení zahraničních zdrojů Petrem Pravdou, vede toto jednání k domněnkám, že se jednalo o záměrné uvedení čtenáře v omyl, že Petr Pravda uvedené skutečnosti viděl a slyšel na vlastní oči, tedy že se nacházel v novinářsky lukrativních místech.

redaktora postavila. (Zachovalová, 2003). Přitom etický kodex⁵⁷ plagiátorství jednoznačně zakazuje (bod 3. j).

Vnitřní motivy

Dalším důvodem záměrného uveřejnění nepravdivé informace je touha po zviditelnění. Stále platí, že reportéra neproslaví pečlivá příprava, ale jeho tvář uprostřed dění (Schechter, 2004).

V krizových oblastech působí řada novinářů, kteří práci válečného zpravodaje berou pouze jako rychlou cestu ke slávě. „Jedna velká skupina jsou ti, kteří jsou postiženi slavomamem, a zejména mladí novináři, kteří si chtějí vydobýt ostruhy, jdou někdy do akce bezhlavě, aby získali sólokapra a dostali se na první stránku novin. Není jich většina, ale jsou takoví. Hodně jich pak odpadne, ale z některých se mohou stát skutečně dobří zpravodajové, když je touha po zviditelnění opustí“ (Štětina, Volencová, 2003). Tento druh novinářů ale patří podle Štětiny k nejčastějším obětem konfliktů na straně novinářů (Štětina, 2005).

Šíření poplašné zprávy

Se záměrným zveřejněním nepravdivých informací úzce souvisí i trestný čin šíření poplašné zprávy dle § 357 40/2009 Sb. trestního zákoníku. Ten konkrétně říká, že „kdo úmyslně způsobí nebezpečí vážného znepokojení alespoň části obyvatelstva nějakého místa tím, že rozšiřuje poplašnou zprávu, která je nepravdivá, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti“ (Portál veřejné správy České republiky, 2010 a). Pokud tedy vyvolá nepravdivá informace znepokojení či paniku veřejnosti, novinář musí prokázat, že o její nepravdivosti nevěděl. Pokud znepokojení veřejnosti vyvolá pravdivá informace, nejedná se o šíření poplašné zprávy a ani o trestný čin (s výjimkou válečného stavu státu atd.).

⁵⁷ Etický kodex dle Syndikátu novinářů České republiky.

Shrnutí

Záměrné publikování nepravdivých údajů bývá nejčastěji způsobeno tlakem redakce na exkluzivní či jinak výjimečné záběry a informace, které by vyvážily finanční náročnost vyslání novináře do krizové oblasti, a touhou po zviditelnění novináře jako celebrity ve svém oboru. Ani jeden případ není eticky přípustný. Za záměrné publikování nepravdivých informací lze považovat i zveřejnění obsahově pravdivých informací, ale s uvedením nepravdivých zdrojů. I v tomto případě je příjemce mediálního záměrně uváděn v omyl.

8.2.2.2.2. Nepravdivé informace uveřejněné nezáměrně

Ve válečném zpravodajství se velmi snadno objeví nepravdivé informace, které ale nebyly uveřejněny záměrně. Respektive novinář ani editor nevěděli o jejich nepravdivosti, která se může projevit až později. Je to dáno ztíženými podmínkami pro práci novináře (často nemožnost ověřit informaci ze dvou na sobě nezávislých zdrojů), politickou a mezinárodní situací (i zdroje na sobě nezávislé potvrzují stejnou nepravdivou informaci) apod.

a) Informace propagandy jedné ze stran konfliktu

Každá ze stran konfliktu se snaží manipulovat s informacemi tak, aby si udržela nejen podporu spojenců, ale také podporu vlastní veřejnosti. Propaganda burcuje v lidech vlastenectví, odvalu a ideály. To si uvědomovaly válčící strany už během první světové války. „V červnu 1914 byl jako součást Vrchního armádního velení vytvořen tzv. Válečný tiskový stan a pověřen vedením a dozorem nad veškerou vojenskou tiskovou službou. Tím byl naplněn záměr mobilizačních instrukcí z roku 1909, podle nichž měl být v případě války tisk aktivován jako propagandistický aparát. (...) Činnost Válečného tiskového stanu spočívala ve vydávání tiskových zpráv, tiskových a obrazových děl, ve vyhodnocování denního tisku, v pořádání přednášek a uměleckých výstav, ve styku s redakcemi novin doma a ve spřáteleném a neutrálním zahraničí, v organizování zpráv z fronty slovem i obrazem, v dozoru nad zahraničními zpravodaji, v obraně proti nepřátelské propagandě...“ (Džambo, 2004). Od té doby se situace příliš nezměnila. Také v Iráku v roce 2003 měli Američané své

tiskové středisko, kde novinářům předkládalo příběhy o odvaze a hrdinství spojeneckých vojáků. V Bagdádu měl identickou instituci i režim Saddáma Husajna. Až později se ukázalo, že informace ani jednoho z tiskových center nebyly všechny pravdivé.

Zvláštní postavení mají v tomto případě embedi. Veškeré jejich výstupy totiž podléhají cenzuře. „Pro naši cenzorku jsem veškeré své texty překládal do angličtiny, takže kdybych chtěl, mohl bych si i vymýšlet, ale neudělal jsem to,“ prozradil svoji zkušenost s cenzurou v americké armádě František Šulc z Lidových novin (Šulc, 2004).

V případě, kdy má novinář podezření na propagandistický charakter informací z oficiálních zdrojů, měl by je uvést v příslušném kontextu. Veřejnost by měla mít možnost sama se rozhodnout, komu bude věřit. Novinář jí může poskytnout veškeré dostupné informace. Neměl by zprávu současně komentovat, ale pouze uvést další fakta (jako nálady místního obyvatelstva apod.), která na místě zjistil a jež jsou jinak lidem doma nedostupná.

Videa z internetu

S publikací nepravdivých informací do jisté míry souvisí také videa unesených osob či únosců, která se v posledních letech často publikují nejen na internetu. Z internetu je přebírají jiná média a staví na nich zpravodajské reportáže (např. únosy novinářů v Iráku, Afghánistánu apod.). Pravdivost těchto videí se jen velmi těžko prokazuje, což dokázal v roce 2004 Američan Benjamin Vanderford. Nejprve zveřejnil video, na kterém mu iráčtí teroristé podřezávají krk. Toto video převzaly světové zpravodajské agentury a informovali o Vanderfordovi jako o dalším případu zavraždění rukojmího v Iráku. Později se Vanderford agentuře AP přiznal, že je video podvrh a podrobně popsal, jak jednoduše falzifikát vyrobil. „...záznam natočil v domě jeho přítele. Pak ho doplnil webovými stránkami palestinského radikálního hnutí Hamas, na nichž jsou vidět zhmožděná těla“ (Moravskoslezský deník, 2004).

Ovládnutí médií

Každá strana konfliktu se snaží využít média a veřejné mínění ve svůj prospěch, v opačném případě se je snaží umlčet. Srbská televizní stanice RTS jako první zveřejnila záběry z bombardovaného konvoje uprchlíků poté, co si je v roce 1999 NATO spletlo s konvojem vojenských vozidel. Zbyněk Vybíral označuje následný „úder na srbskou televizi“⁵⁸ jako symptom media war“ (Vybíral, 2003). Častějším a na první pohled ne tak patrným zapojením médií do války je ale využití médií, než jejich umlčení. „Prvním úkolem každého státního převratu, každého povstání a každé revoluce je zmocnit se vysílacích stanic, zpravodajských agentur a největších tiskových orgánů a postavit je plně do služeb nastupující skupiny...“ (Budín, 1966).

Shrnutí

Z toho vyplývá, že oficiální informace stran konfliktu nebo jimi ovládaných médií nejsou nikdy objektivní a novináři by tato sdělení měli uveřejnit, ovšem pouze v příslušném kontextu, případně porovnat oficiální tvrzení s realitou, kterou vidí na vlastní oči. Nestandardní způsoby prohlášení jedné ze stran konfliktu (videa na internetu apod.) je potřeba důkladně prověřit, než se uveřejní, neboť touto cestou se k novinářům snadno dostanou i podvrhy.

b) Informace získané od osob indisponovaných (např. v šoku)

Velmi opatrný by měl být novinář v případě, kdy jako zdroj informací použije například svědky katastrofy. Na první pohled nemusí být zřejmé, že se jedná o osobu v psychickém šoku. Mnohdy jsou osoby, které vypadají naprosto klidně a normálně, traumatizovány mnohem více než ti, kdo dávají svým emocím volný průchod. Příkladem dezinformace díky nezkušenosti novinářů byla situace po úderu tsunami v roce 2004. Na otřesené české turisty, kteří se domů vrátili speciálními letadly, čekali na letišti novináři. „Většina lidí byla

⁵⁸ Bělehradská televizní stanice RTS byla bombardovaná v noci z 22. na 23. dubna 1999. V budově byli zaměstnanci televize. Tento útok byl vnímán jako zásah proti nástroji srbské propagandy (Vybíral, 2003).

stále v těžkém psychickém šoku a řada z nich podávala zkreslené i nepravdivé informace. Jedna turistka například říkala, že na vlastní oči viděla asi dvacetičlennou skupinu mrtvých Čechů. Po odvysílání informace se zmocnily příbuzných pohřešovaných lidí bezmoc a zoufalství,“ (Šindelářová, Vymětal, 2006). I v tomto případě je nutné takové informace uvést do příslušného kontextu (například doplnění o vyjádření odborníka, který objasní stav indisponovaných osob a upozorní na to, že jejich informace nemusí být pravdivé i přesto, že záměrně nelžou), pokud není jiná možnost než je použít.

Stejně jako v případě oficiálních informací jednotlivých stran konfliktu je potřeba i v případě indisponovaných osob všechny informace prověřit, případně jejich výpovědi opět uvést do příslušného kontextu.

Shrnutí

Nezáměrná publikace nepravdivých informací může být eticky v pořádku, pokud novinář vyvine maximální úsilí o jejich ověření a v případě jakékoliv pochybnosti uvede informaci do příslušného kontextu (vládní propaganda, manipulace s veřejností, indisponované osoby apod.).

8.2.2.3. Irelevantní informace

Zveřejnění irelevantních informací, které se týkají jednotlivých osob, oblastí či institucí působících v krizové oblasti, ale nemají žádnou souvislost se samotnou sledovanou událostí, může mít nečekané důsledky. Z tohoto důvodu může být tato otázka eticky problematická.

„Válka je příliš vážná věc, proto to není místo, kde by měli pracovat bulvární novináři“ (Štětina, 2005).

V době, kdy je sice téma katastrofy, konfliktu nebo vojenské operace již otevřené, ale čeká se na zvrát ve vývoji, nastává „hluchý prostor“. Témata z úvodu krize, jako jsou příčiny, charakteristika zúčastněných stran i současného stavu a prognózy následného vývoje, jsou vyčerpána a novináři hledají jiné informace, které by mohli veřejnosti v souvislosti s krizí předložit,

aby o ni neztratila zájem. Často se při takovémto „udržovacím“ zpravodajství zveřejňují informace, které se mohou týkat aktérů krize, ale ne krize samotné.

Ukázkou irelevantní informace, byla zpráva, která proběhla českými médii v době, kdy čeští vojenští chemici čekali v Kuvajtu na začátek války v Iráku. Zpráva se zabývala spoluprací s komunistickou Vojenskou kontrarozvědkou čtyř z vojáků v této misi (iDnes, 2003). Informace, která neměla vůbec žádný vztah k irácké krizi, nejen zajímala česká média několik dní, ale na určitou dobu také narušila stabilitu jednotky v Kuvajtu. Situace v jednotce se po pár dnech opět stabilizovala, ale podobné irelevantní informace mohou mít mnohem závažnější následky. „Tyto informace by měly být zjištěny předem nebo po návratu, ale rozehrávat to v době, kdy jsou vojáci ve stresové situaci, je neohleduplné nejen vůči nim, ale i vůči jejich rodinám“ (Vařeka, 2005). Podle vojenského kaplana Martina Vařeky je přímá úměra mezi tím, jak si vojáci v misi navzájem věří a jak jsou schopni zvládat stres a strach. Když si vojáci navzájem nevěří, nebo jsou mezi nimi osobní konflikty, tak se stres i strach zvládá mnohem hůř, než když vojáci tvoří kolektiv, který si navzájem věří a spoléhá na sebe. „Jsou odkázáni jeden na druhého a v okamžiku, kdy si navzájem nevěří, tak to pro ně může být velmi nebezpečné“ (Vařeka, 2005).

Další příklad zveřejnění irelevantní informace se týká první české oběti terorismu, která přišla o život při teroristickém útoku v Egyptě v roce 2005. Kromě samotného faktu, že se jedná o českého občana, který byl jako oběť přítomen na místě útoku pouze náhodou, neexistovaly další informace, které by českého občana spojovaly s terorismem. Proto novináři hledali jakékoliv informace vztahující se k této oběti, i když s terorismem ji nepojily žádné vazby. „Žurnalisté renomovaného deníku pořádali doslova hon na pozůstalé, čekali na ně v bydlíšti i zaměstnání, publikovali intimní detaily z jejich života, ačkoli to s tragickým úmrtím jejich blízkého vůbec nesouviselo. Rodina se nakonec musela před žurnalisty skrývat a přespávat mimo bydlíště“ (Vymětal, Vitoušová, 2008). Podle psychologa Štěpána Vymětala nevyžádaný zájem a velký tlak médií patřil k největší zátěži, kterou pozůstalí v době tragédie zažili (Vymětal, Vitoušová, 2008).

Shrnutí

Pokud je novinář přesvědčen, že je povinen o nějaké záležitosti informovat, měl by zvážit, zda je pro publikaci informace vhodná doba, s ohledem na možné ztráty ekonomické, či ztráty na lidských životech. V krizových oblastech mohou být tyto ztráty velmi závažné. Kromě toho by při nastolování témat měli novináři zvažovat i relevanci ve vztahu k hlavnímu, aktuálnímu tématu (válka, teroristický útok, přírodní katastrofa,...) a etický aspekt ve vztahu k zainteresovaným osobám (viz kapitola 8.2.1.2.).

Závěr

„Válka končí až tehdy, když to vyhlásí CNN.“

Autor neznámý

Za pomoci poznatků profesionálů z praxe, ale i poznatků z teorie žurnalistiky a dalších oborů práce shrnuje doposud známé informace k tématu a vymezuje základní pojmy. Snaží se tak o poměrně ucelený pohled na problematiku etiky válečného zpravodajství.

K rozšíření dosavadních poznatků z etiky válečného zpravodajství došlo za pomoci poznatků jiných oborů (pomáhajících profesí), které působí v podobných podmínkách, nebo řeší podobné situace a etická dilemata. Kromě toho byl sestaven přehled relevantních přístupů, které vycházejí z teorie etiky. Tyto přístupy nabízejí možná řešení etických dilemat válečného novináře.

Práce přináší typologii etických dilemat relevantních pro válečné zpravodajství. Typologie byla sestavena na základě zkušeností profesionálů z řad novinářů, záchranářů, psychologů či vojáků. Zkušenosti byly získány studiem písemných i audiovizuálních materiálů, z veřejných přednášek, diskusí a nestandardizovaných rozhovorů. Kromě jednotlivých dilemat nastiňuje aspekty podstatné při rozhodování, jak dilema vyřešit.

Pro válečného novináře není vždy snadné řídit se podle etického kodexu. Někdy to může být i nemožné. Často se v krizových oblastech dostane do situace, kdy se musí rychle rozhodnout, jak jednat. Řešení, které je etické v jednom případě, nemusí být etické v případě podobném. Záleží na konkrétní situaci, aktérech a možnostech.

Povaha práce nedovoluje přinést řešení pro konkrétní etická dilemata, ani závazná etická pravidla pro válečné zpravodaje, jaká například obsahuje obecný etický kodex novináře. Každá situace je jedinečná, včetně možných důsledků, proto bylo cílem práce přinést ucelenější pohled na možné důsledky

jednání válečného novináře, stejně jako na aspekty, které je třeba zahrnout při volbě jednání.

Anotace

Autor:	Hana Davidová
Katedra a fakulta:	Katedra žurnalistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci
Název práce:	Etika válečného zpravodajství
Vedoucí práce:	Mgr. Vladislava Závorská
Počet znaků:	151 623
Počet příloh:	6
Počet titulů použité literatury:	67
Klíčová slova:	válečné zpravodajství, etika, odpovědnost, dilema, krizová oblast

Diplomová práce se zabývá problematikou etiky válečného zpravodajství. Sumarizuje a zpracovává dostupné teoretické a praktické informace k tomuto tématu. Využívá také relevantních informací jiných oborů. Výsledkem práce je poměrně ucelený pohled na etiku válečného zpravodajství, včetně vytvoření přehledu relevantních přístupů z teorie etiky a typologie etických dilemat.

Annotation

Author:	Hana Davidová
Department and Faculty:	Department of Journalism, Philosophical Faculty, Palacký University Olomouc
Title of thesis:	The Ethics of War News
Supervisor:	Mgr. Vladislava Závorská
Number of characters:	151 623
Number of attachments:	6
Number of titles of literature:	67
Key words:	war news, ethics, responsibility, dilemma, depressed area

This master's thesis focuses on the issues of ethics in war time news reporting. It summarizes the theoretical and practical information that is currently available concerning this topic. It also incorporates relevant information from other fields. The overall result of this work is a fairly comprehensive look at the ethics of war reporting, including a review of relevant approaches from the theory of ethics and the typology of ethical dilemmas.

Seznam literatury

- * BARTOŇ, M. 2002. *Svoboda projevu a její meze v právu České republiky*. Vydání neuvedeno. Praha: Linde Praha, a. s., 2002. ISBN 80-7201-367-X.
- * BUDÍN, S. 1966. *Sedmá velmoc*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1966. ISBN 22-035-66.
- * CVRČEK, J. 1966. *Etika a vojáci*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1966. ISBN 28-069-65 02/86.
- * DISMAN, M. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.
- * DŽAMBO, J. 2004. *Múzy na frontu! Spisovatelé a umělci ve službách c. a k. válečné propagandy 1914 – 1918*. Vydání neuvedeno. Praha: Spolek Adalberta Stiftera v Mnichově, 2004. ISBN neuvedeno.
- * FISHER, O., MILFAIT, R. aj. 2008. *Etika pro sociální práci*. Vydání neuvedeno. Praha: JABOK, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.
- * HORYNA, B. aj. 1998. *Filozofický slovník*. 2. rozšířené vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. ISBN 80-7182-064-4.
- * GLUCHMAN, V. 2008. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2008. ISBN 978-80-7399-552-2.
- * GOSIOROVSKÝ, I. 2008. *Úvod do profesní etiky*. 1. vyd. Kunovice: Evropský polytechnický institut, 2008. ISBN 978-80-7314-159-2.
- * JANKOVSKÝ, J. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- * KOVÁRNÍKOVÁ, K. 2008. Pojem etika sociální práce v kontextu současné české odborné literatury. In: *Profese a etika sociální práce. Sborník studentských prací*. Kodymová, P., Holda, D. Vydání neuvedeno. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7308-222-2.
- * KRATOCHVÍL, J. 2005. Novinář Jaromír Štětina: Dostal jsem štědrovečerní rybu od Ježíše. *Olomoucký Večerník*, 2005, roč. 2, č. 21, str. 6.

- * LÁBOVÁ, A. 2001. Fotografické zpravodajství v tištěných médiích. In: *Zpravodajství v médiích*. Osvaldová, B. aj. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-248-2.
- * MATOUŠEK, O. aj. 2001. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
- * MINISTERSTVO OBRANY ČR, aj. 2005. *Přežij. Příručka pro přežití v krizových situacích*. Vydání neuvedeno. Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2005. ISBN 80-7278-271-1.
- * MORAVSKOSLEZSKÝ DENÍK. 2004. Zavraždění si vymyslel. Je živ a zdrav. *Moravskoslezský deník*, 2004, roč. 4, č. 184, str. 17.
- * NESVADBA, P. 2006. *Filosofie a etika*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-92-X.
- * ORAVEC, T. 1996. *Latinské slovo. Výběr nejznámějších antických latinských citátů, výroků a sentencí*. Vydání neuvedeno. Bratislava: Nestor, 1996. ISBN 80-88801-12-5.
- * OSVALDOVÁ, B. 2001. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-248-2.
- * PRAVDA, P. 2003. Britové v Basře těžce bojují o důvěru lidí. *MF Dnes*, 2003, roč. 14, č. 76, str. A9.
- * PROCHÁZKA, J. 2005. Radostná a pravdivá chvíle. *CZECH ARMED FORCES TODAY*, 2005, ročník neuveden, č. 4, str. 18.
- * PYLE, E. 1947. *První úder*. 1. vyd. Praha: Sfinx, 1947. ISBN neuvedeno.
- * RADVAN, E. 2004. *Problém bezpečnosti v politickém a etickém myšlení*. 1. vyd. Brno: Centrum strategických studií, 2004. ISBN 80-903333-0-3.
- * RAMONET, I. 2003. *Tyranie médií*. 1. vyd. Praha: MF, 2003. ISBN 80-204-1037-6.
- * REGAN, G. 2004. *Knih vojenských omylů*. 2. upravené vydání. Praha: Knižní klub, 2004. ISBN 80-242-1149-1.
- * SPAEMANN, R. 1995. *Základní mravní pojmy a postoje*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2.

- * ŠÁMAL, Z. aj. 2003. *Válka o Irák: očima tří českých reportérů*. 1. vyd. Praha: Volvox Globator, 2003. ISBN 80-7207-506-3.
- * ŠINDELÁŘOVÁ, B., VYMĚTAL, Š. 2006. *Novináři a neštěstí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2006. ISBN 80-7312-039-9.
- * ŠTĚTINA, J. 2000. Obrana angažovaného novinářství. *Literární noviny*, 2000, roč. 11, č. 33, str. 1 a 3.
- * ŠTĚTINA, J., VOLENCOVÁ, D. 2003. *Život v epicentru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-794-9.
- * TUMBER, H., PALMER, J. 2004. *Media at War. The Iraq Crisis*. 1. vyd. Londýn (Velká Británie): Sage Publications Ltd, 2004. ISBN 9781412901826.
- * URBAN, J. 2001. Zpravodajství v extrémních situacích. In: *Zpravodajství v médiích*. Osvaldová, B. aj. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-248-2.
- * *Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod*. Vyd. č. 286. Ostrava: Jiří Motloch – Sagit, 2001. ISBN 80-7208-257-4.
- * VEJMELKA, O. aj. 2005. *Vojenský výkladový slovník vybraných operačních pojmů*. 1. vyd. Vyškov: Správa doktrín Ředitelství výcviku a doktrín, 2005⁵⁹. ISBN nevedeno.
- * VYBÍRAL, Z. 2003. *Vyšokovaný svět. Eseje a glosy z let 1997 – 2002*. 1. vyd. Hradec Králové: Konfrontace, 2003. ISBN 80-86088-08-1.
- * VYMĚTAL, Š., VITOUŠOVÁ, P. A KOL. 2008. *Novináři a oběti trestných činů*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2008. ISBN 80-7312-052-6.
- * WEBER, M. 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-48-8.
- * YARROS, V. S. 1922. Journalism, Ethics, and Common Sense. *International Journal of Ethics*, 1922, roč. 32, č. 4, str. 410 – 419.
- * ZAJÍČKOVÁ, E. 2004. Petře Procházkové v Kábulu burka nevadí. *Magazín Práva*, 19. 6. 2004, str. 14 – 18.
- * ZACHOVALOVÁ, K. 2003. Zač je pravda v MF Dnes? *Literární noviny*, 2003, roč. 11, č. 34, str. 1 a 3.

⁵⁹ Bibliografické údaje publikace nejednoznačně uvádí dvě místa vydání i dva roky vydání. Kromě uvedených údajů „Vyškov, 2005“ je uvedena i „Praha, 2004“. Oba údaje se vztahují k tomu samému vydání.

Elektronické zdroje

- * *Al Jazeera.net* [online]. Doha (Katar): Al Jazeera.net, 2009-12-23 [cit. 2010-04-24]. Al Jazeera: Code of Ethics. Dostupné z WWW: <<http://english.aljazeera.net/aboutus/2006/11/2008525185733692771.html>>.
- * *Berkat* [online]. Praha: Občanské sdružení Berkat, 2010 [cit. 2010-04-14]. Berkat: O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=4>>.
- * *České noviny.cz: Zpravodajský server ČTK* [online]. Praha: Neris, s.r.o., 2009-04-16 [cit. 2010-04-13]. České noviny.cz: Milníky Čečenska - války, atentáty, krveprolití a křehký mír. Dostupné z WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/tema/zpravy/milniky-cecenska-valky-atentaty-krveproliti-a-krehky-mir/371494&id_seznam=9509>.
- * a) *Člověk v tísni* [online]. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2006 [cit. 2010-04-14]. Člověk v tísni: Struktura organizace. Dostupné z WWW:<<http://www.clovekv tisni.cz/index2.php?parent=177&sid=176&id=185>>.
- * b) *Člověk v tísni* [online]. Praha: Člověk v tísni, o. p. s., 2006 [cit. 2010-04-14]. Člověk v tísni: O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.clovekv tisni.cz/index2.php?id=176>>.
- * *Daily Mail: Mail Online* [online]. Londýn (Velká Británie): Associated Newspapers Ltd, 2010-04-27 [cit. 2010-04-27]. Mail Online: News: The 7/7 victim who survived for 45 minutes after blast. Could 17 lives have been saved? Dostupné z WWW: <<http://www.dailymail.co.uk/news/article-1268964/Emergency-services-probed-documents-reveal-17-7-7-bomb-victims-did-die-immediately-blasts.html>>.
- * *Human Security Report* [online]. Vancouver (Kanada): Human Security Report Project, Simon Fraser University, 2010 [cit. 2010-04-25]. Human Security Report: Access The 2009 Report. Dostupné z WWW: <http://www.humansecurityreport.info/index.php?option=com_content&task=view&id=205&Itemid=91>.

- * *iDnes* [online]. Praha: MAFRA, a. s., 2003-04-03 [cit. 2010-04-25]. *iDnes: Zprávy*. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/chemici-dali-kolegum-agentum-duveru-db1-/domaci.asp?c=A030403_145217_domaci_has>.
- * *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies* [online]. Ženeva (Švýcarsko): International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2003 [cit. 2010-04-25]. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies: World Disaster Report 2003. Focus on ethics in aid. Dostupné z WWW: <<http://www.ifrc.org/publications/wdr2003/index.asp>>.
- * *Jeden svět 2010: Festival dokumentárních filmů o lidských právech* [online]. Praha: Člověk v tísni o.p.s., 2010 [cit. 2010-03-20]. *Jeden svět 2010: Zprostředkovatel*. Dostupné z WWW: <<http://www.jedensvet.cz/2010/filmy-a-z/15445>>.
- * a) *Portál veřejné správy České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2010 [cit. 2010-04-22]. Portál veřejné správy České republiky: 40/2009 Sb. trestní zákoník. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_name=trestni_zakonik&PC_8411_l=40/2009&PC_8411_ps=10#10821>.
- * b) *Portál veřejné správy České republiky* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2010 [cit. 2010-04-22]. Portál veřejné správy České republiky: 46/2000 Sb. tiskový zákon. Dostupné z WWW: <http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_name=tiskovy_zakon&PC_8411_l=46/2000&PC_8411_ps=10#10821>.
- * a) *Syndikát novinářů České republiky* [online]. Praha: Syndikát novinářů České republiky, 2008 [cit. 2010-04-13]. Syndikát novinářů ČR: Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/36/etika/eticky-kodex>>.
- * b) *Syndikát novinářů České republiky* [online]. Praha: Syndikát novinářů České republiky, 2006 [cit. 2006-05-21]. Syndikát novinářů

ČR: Etika: Stanoviska. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/21/etika/stanoviska>>.

- * ZELNÍČEK, P. 2002. Etické problémy medicíny katastrof. *Medicína katastrof* [online]. 2002, roč. 4 [cit. 2010-04-24]. Dostupné z WWW: <http://www.egozlin.cz/upload.cs/6/68f82244_0_zelnicek_un_brno_2002_a.pdf>.

Další zdroje

- * HEIKIN, N. C. 2009. *Kimčongílie (Kimjongilia)*. Dokumentární film, Korea, 2009.
- * HUMMEL, M. 2005. Nestandardizovaný rozhovor. Brno, 2005.
- * KARAFFA, V. 2004. *Válečné zpravodajství*, přednáška, 2004-04-27, Vojenská akademie Vyškov.
- * MAMUZIĆ, M. 2008. *Nenávist v krvi (Vrela krv)*. Dokumentární film, Srbsko, 2008.
- * NOUJAIM, J. 2004. *Al Džazíra – jiný úhel pohledu (Control Room)*. Dokumentární film, Dánsko, 2004.
- * OLDS, I. 2009. *Zprostředkovatel (Fixer: The Taking of Ajmal Naqshbandi)*. Dokumentární film, USA, 2009.
- * SCHECHTER, D. 2004. *Válka podle médií (Weapons of Mass Deception)*. Dokumentární film, Velká Británie, 2004.
- * ŠTĚTINA, J. 2005. *Novinář ve válce*, přednáška, 2005-04-26, Vojenská akademie Vyškov.
- * ŠULC, F. 2004. *Válečné zpravodajství*, přednáška, 2004-04-27, Vojenská akademie Vyškov.
- * VAŘEKA, M. 2005. Nestandardizovaný rozhovor. Vyškov, 2005.
- * VÍTEK, M. 2006. *Novinář a válka*, přednáška, 2006-05-23, Vojenská akademie Vyškov.
- * VÍTEK, M. 2010. *Veřejná diskuse k dokumentárnímu filmu „Zprostředkovatel“*, 2010-03-29, Divadlo Hudby Olomouc.

Seznam příloh

1. Etický kodex novináře
2. Deklarace principů novinářského chování
3. Komise pro etiku Syndikátu novinářů ČR – stanoviska
4. Etický kodex televize Al Džazíra
5. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky
6. Citované novinářské osobnosti

Příloha č. 1 – Etický kodex novináře⁶⁰

Deklarace ministrů států zúčastněných na 4. Evropské konferenci o politice hromadných sdělovacích prostředků konané v Praze v prosinci 1994 uznala v bodě 11c, že "novináři mají právo přijímat své vlastní samoregulační normy např. ve formě etického kodexu."

V rezoluci č. 2 této konference se říká, že kodexy chování mají být "dobrovolně přijaty a dobrovolně uplatňovány" a že "výkon novinářského povolání je založen zejména na základním právu na svobodu projevu, zaručenou článkem č. 10 Evropské konvence o lidských právech."

Kodexy chování novinářů, které byly přijaty v řadě evropských demokratických zemí, se snaží různým způsobem sladit práva a svobody novinářů s právy a svobodami občanů tak, aby se nedostávaly do konfliktu a stanovit odpovědnost novinářů za jejich činnost.

Syndikát novinářů České republiky na základě studia mezinárodních i národních dokumentů vypracoval Etický kodex novináře, který je závazný pro jeho členy a k jehož dobrovolnému dodržování vyzval všechny české a moravské novináře bez ohledu na jejich členství v syndikátu.

1. Právo občanů na včasné, pravdivé a nezkreslené informace

Občané demokratického státu bez rozdílu svého společenského postavení mají nezadatelné právo na informace, jak jim je zajišťuje čl. 17 Listiny práv a svobod, jež je součástí Ústavy České republiky. Novináři toto občanské právo realizují svou činností. Nezbytně proto přejímají plnou odpovědnost za to, že informace, které předávají veřejnosti, jsou včasné, úplné, pravdivé a nezkreslené. Občan má právo na objektivní obraz skutečnosti. Novinář je proto povinen:

⁶⁰ *Syndikát novinářů České republiky* [online]. Praha: Syndikát novinářů České republiky, 2008 [cit. 2010-04-13]. Syndikát novinářů ČR: Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/3/6/etika/eticky-kodex>>.

- a) zveřejňovat jen informace, jejichž původ je znám, nebo v opačném případě je doprovodit nezbytnými výhradami
- b) respektovat pravdu bez ohledu na důsledky, které to pro něj může mít, vyhledávat informace, které slouží všeobecnému zájmu i přes překážky
- c) dbát na rozlišování faktů od osobních názorů
- d) hájit svobodu tisku i svobodu jiných médií
- e) neodchylovat se věcně od pravdy ani v komentáři z důvodu zaujatosti
- f) nepřipustit, aby domněnka byla vydávána za ověřený fakt a zprávy byly deformovány zamlčením důležitých dat
- g) odmítat jakýkoli nátlak na zveřejnění nepravdivé, nebo jen částečně pravdivé informace
- h) odmítat jakékoli zásahy státních orgánů, jež by mohly ovlivnit pravdivost sdělení
- i) přijímat pouze úkoly srovnatelné s jeho profesionální důstojností
- j) nepoužívat nepoctivé prostředky k získání informace, fotografie nebo dokumentu nebo využívat k tomu dobré víry kohokoliv. Nepoctivost prostředků je při tom třeba posuzovat v souvislosti s veřejným zájmem na publikování příslušné informace.

2. Požadavky na vysokou profesionalitu v žurnalistice

Povahou novinářské profese je odpovědnost k veřejnosti. Proto je základním předpokladem pro tuto činnost vysoká profesionalita. Z tohoto hlediska je novinář povinen:

- a) nést osobní odpovědnost za všechny své uveřejněné materiály
- b) vyloučit všechny činnosti, které by jej mohly kompromitovat nebo vést ke konfliktu zájmů
- c) nepřijímat žádné hodnotné dary nebo výhody, které by měly souvislost s jeho novinářskou činností, zvláště pak z důvodů zveřejnění nebo zatajení nějaké informace

- d) nezneužívat povolání novináře k činnosti reklamního pracovníka a nepřijímat žádnou odměnu přímou nebo nepřímou od zájemců o reklamu, odmítnout podílet se na publikování skryté reklamy
- e) nepodepisovat svým jménem obchodní ani finanční reklamy
- f) nepřijímat peníze ve veřejné službě nebo v soukromém podniku tam, kde jeho postavení novináře a jeho vliv by mohly být zneužity
- g) nezneužívat výsad, plynoucích z povolání novináře, k prezentování svých osobních postojů
- h) nezneužívat možných výhod, plynoucích z členství v Syndikátu novinářů, k uspokojování soukromých potřeb.

3. Důvěryhodnost, slušnost a serióznost zvyšují autoritu médií

Z tohoto hlediska je novinář povinen řídit se těmito požadavky:

- a) nic neomlouvá nepřesnost nebo neprověření informace, každá uveřejněná informace, která se ukáže jako nepřesná, musí být neprodleně opravena
- b) jestliže si zdroj informací přeje zůstat utajen, novinář je povinen zachovávat profesionální tajemství, i kdyby mu z toho měly vzniknout potíže
- c) respektovat soukromí osob, zejména dětí a osob, které nejsou schopny pochopit následky svých výpovědí
- d) dodržovat přísně zásadu presumpce nevinny a neidentifikovat příbuzné obětí nebo delikventů bez jejich jasného svolení
- e) považovat pomluvu, neprokázané obvinění, překroucení dokumentů, faktů a lži za nejzávažnější profesionální chyby
- f) kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do nesnází nebo osobní tísně
- g) novinář nesmí využívat ve svůj prospěch informace získané při výkonu svého povolání dříve, než budou tyto informace zveřejněny

- h) nesmí vytvářet ani ztvárňovat námět, který by podněcoval diskriminaci rasy, barvy pleti, náboženství, pohlaví nebo sexuální orientace
- i) při reprodukci jakéhokoli textu musí být uveden jeho autor formou adekvátní k rozsahu přetištěného materiálu
- j) plagiát se zásadně zakazuje.

Etický kodex novináře přijala jako otevřený dokument valná hromada Syndikátu novinářů ČR dne 18. 6. 1998 a na návrh Komise pro etiku při Syndikátu novinářů jej aktualizovala správní rada dne 25. 11. 1999.

Příloha č. 2 – Deklarace principů novinářského chování⁶¹

Druhý světový kongres Mezinárodní federace novinářů, konaný v Bordeaux (Francie) ve dnech 25. - 28. dubna 1954, schválil tuto deklaraci, která byla upravena 18. světovým kongresem Mezinárodní federace novinářů, konaným v Helsingu (Dánsko) ve dnech 2. - 6. června 1986.

Tato mezinárodní deklarace se vyhláší jako norma profesionálního chování novinářů, kteří se věnují sbírání, předávání, rozšiřování a komentování zpráv a informací a popisováním událostí.

- Respektování pravdy a práva veřejnosti na pravdu je první povinností novináře. Při plnění této povinnosti budou novináři vždycky hájit principy svobody při čestném sbírání a vydávání zpráv i právo na upřímný komentář a kritiku.
- Novinář bude přinášet zprávy pouze v souladu s fakty, jejichž původ je mu znám. Novinář nebude potlačovat základní informace ani falšovat dokumenty.
- Novinář bude používat pouze čestné metody pro získávání zpráv, fotografií a dokumentů.
- Novinář udělá vše pro to, aby upřesnil každou vydanou informaci, o které zjistí, že je škodlivě nepřesná.
- Novinář bude dodržovat profesionální tajemství s ohledem na zdroj informace získané důvěrně.
- Novinář si bude vědom nebezpečí diskriminace, kterou podpoří sdělovací prostředky, a udělá vše pro to, aby se vyhnul usnadnění takové diskriminace, která bude mít, mezi jiným, ve svém základě rasové, sexuální, sexuálně orientační, jazykové, náboženské, politické nebo důvody a národnostní či sociální původ.
- Novinář bude považovat za vážný profesionální přestupek: plagiátorství, zlovolné zkreslení skutečnosti, pomluvu, urážku na cti,

⁶¹ *Syndikát novinářů České republiky* [online]. Praha: Syndikát novinářů České republiky, 2008 [cit. 2010-04-13]. Syndikát novinářů ČR: Syndikát: Deklarace. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/3/208/syndikat/deklarace>>.

křivé obvinění, nepodložené obvinění, přijetí jakékoli formy úplatku s ohledem na publikování nebo potlačení zpráv a informací.

- Novináři hodní tohoto jména budou považovat za svou povinnost věrně dodržovat výše uvedené principy.

Podle obecného zákonodárství každé země bude novinář v profesionálních záležitostech uznávat pouze jurisdikci kolegů a s vyloučením jakéhokoli vměšování vlády či jiných.

Příloha č. 3 – Stanoviska komise pro etiku Syndikátu novinářů ČR⁶²

Stanovisko komise ze 17. 5. 2006

Stížnost Tomáše Nekoly na časopis Týden, kde byl na titulu publikován výřez fotografie rozkládajících se mrtvých těl a titulek Apokalypsa. Stěžovatel uvádí, že jde o bezcitnou prezentaci utrpení, což povede k devalvací soucitu, protože fotografie byla umístěna na titul, tak že mohla některým lidem včetně dětí způsobit šok. Komise upozorňuje, že názor na tuto problematiku může být dvojitý: drastické fotografie sice šokují, ale některé lidi mohou motivovat k akcím, které v důsledku mohou životy zachránit. Na druhé straně je nesporné, že pohled na mrtvá těla na titulní stránce týdeníku je za hranicí obecné přijatelnosti a obecně platných etických pravidel. Také zahraniční média zvažovala, kde je přijatelná hranice zveřejnění obrazového záznamu a zpravidla od podobných fotografií ustoupila.

Šéfredaktor D. Balšínek v čísle 2/2005 napsal, že „je naopak přesvědčen, že tím, jak média nekorigovala obraz dějů v jihovýchodní Asii a ukázala jejich hrůzu bez retuše, vyprovokovala svět k velké podpoře postiženým zemím“.

Stanovisko komise z 19. 4. 2006

Komise obdržela stížnost na titulní stranu deníku Šíp, kde byly uveřejněny fotografie 3 uhořelých lidí v osobním automobilu zn. BMW, na straně 4 pak byla další velká fotografie obětí. Tato fotografie byla uvedena i na serveru deníku Šíp a dalších médiích. Na komisi se obrátili pozůstalí po jednom ze zemřelých. Došlo také vyžádané vyjádření právního zástupce společnosti Vltava-Labe-Press, a.s., kde je uváděn argument, že podobné fotografie zařazují redakce v rámci prevence. Komise se nicméně domnívá, že v případě, kdy je možné identifikovat oběti nebo fotografie jsou příliš drastické, je zcela

⁶² *Syndikát novinářů České republiky* [online]. Praha: Syndikát novinářů České republiky, 2006 [cit. 2006-05-21]. Syndikát novinářů ČR: Etika: Stanoviska. Dostupné z WWW: <<http://syndikat-novinaru.cz/1/5/21/etika/stanoviska>>.

překročena jak etická, tak estetická míra informování. V tomto případě nejde o veřejný zájem. Redakce by vždy měly vzít v potaz paragraf d) (respektovat soukromí osob,... neidentifikovat příbuzné obětí... bez jejich jasného svolení) + f) (kromě nesporných důvodů veřejného zájmu nesmí novinář svou činností dostat dotčené osoby do nesnází nebo osobní tísně) Etického kodexu a publikování takových snímků se vyvarovat.

Příloha č. 4 – Etický kodex televize Al Džazíra⁶³

Code of Ethics

Being a globally oriented media service, Al Jazeera has adopted the following code of ethics in pursuance of the vision and mission it has set for itself:

1. Adhere to the journalistic values of honesty, courage, fairness, balance, independence, credibility and diversity, giving no priority to commercial or political considerations over professional ones.
2. Endeavour to get to the truth and declare it in our dispatches, programmes and news bulletins unequivocally in a manner which leaves no doubt about its validity and accuracy.
3. Treat our audiences with due respect and address every issue or story with due attention to present a clear, factual and accurate picture while giving full consideration to the feelings of victims of crime, war, persecution and disaster, their relatives and our viewers, and to individual privacy and public decorum.
4. Welcome fair and honest media competition without allowing it to affect adversely our standards of performance so that getting a "scoop" will not become an end in itself.
5. Present diverse points of view and opinions without bias or partiality.
6. Recognise diversity in human societies with all their races, cultures and beliefs and their values and intrinsic individualities in order to present unbiased and faithful reflection of them.
7. Acknowledge a mistake when it occurs, promptly correct it and ensure it

⁶³ *Al Jazeera.net* [online]. Doha (Katar): *Al Jazeera.net*, 2009-12-23 [cit. 2010-04-24]. Al Jazeera: Code of Ethics. Dostupné z WWW: <<http://english.aljazeera.net/aboutus/2006/11/2008525185733692771.html>>.

does not recur.

8. Observe transparency in dealing with news and news sources while adhering to internationally established practices concerning the rights of these sources.

9. Distinguish between news material, opinion and analysis to avoid the pitfalls of speculation and propaganda.

10. Stand by colleagues in the profession and offer them support when required, particularly in light of the acts of aggression and harassment to which journalists are subjected at times. Cooperate with Arab and international journalistic unions and associations to defend freedom of the press.

Příloha č. 5 – Etický kodex sociálních pracovníků ČR⁶⁴

ETICKÉ ZÁSADY

- 1.1. Sociální práce je založena na hodnotách demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti. Sociální pracovníci proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v dokumentech relevantních pro praxi sociálního pracovníka, a to především ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte a dalších mezinárodních deklaracích a úmluvách. Dále se řídí Ústavou, Listinou základních práv a svobod a dalšími zákony tohoto státu, které se od těchto dokumentů odvíjejí.
- 1.2. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti.
- 1.3. Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v takové míře, aby současně nedocházelo k omezení stejného práva druhých osob.
- 1.4. Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.

Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.

⁶⁴ *Společnost sociálních pracovníků ČR* [online]. Praha: Společnost sociálních pracovníků ČR, 2010 [cit. 2010-04-24]. Společnost sociálních pracovníků ČR: Etický kodex novináře. Dostupné z WWW: <<http://www.socialnipracovnici.cz/images/pdf/Eticky%20kodex%20SSPCR.pdf>>.

2. PRAVIDLA ETICKÉHO CHOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

2.1. Ve vztahu ke klientovi

- 2.1.1. Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.
- 2.1.2. Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.
- 2.1.3. Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Sociální pracovník jedná s každým člověkem jako s celostní bytostí. Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity a společenského a přirozeného prostředí a usiluje o rozpoznání všech aspektů života člověka. Sociální pracovník se zaměřuje na silné stránky jednotlivců, skupin a komunit a tak podporuje jejich zmocnění.
- 2.1.4. Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (zejména nezletilé děti) nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů, které se řízení týkají.
- 2.1.5. Sociální pracovník podporuje klienty při využívání všech služeb a dávek sociálního zabezpečení, na které mají nárok, a to nejen od instituce, ve které jsou zaměstnáni, ale i ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, které vyplývají z takto poskytnutých služeb a dávek. Podporuje klienta při řešení problémů týkajících se dalších sfér jeho života.
- 2.1.6. Sociální pracovník podporuje klienty při hledání možností jejich zapojení do procesu řešení jejich problémů.
- 2.1.7. Sociální pracovník je si vědom svých odborných a profesních omezení. Pokud s klientem nemůže sám pracovat, předá mu informace o dalších formách pomoci. Sociální pracovník jedná

s osobami, které používají jejich služby (klienty) s účastí, empatií a péčí.

2.2. Ve vztahu ke svému zaměstnavateli

2.2.1. Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.

2.2.2. V zaměstnavatelské organizaci spolupůsobí při vytváření takových podmínek, které umožní sociálním pracovníkům v ní zaměstnaným přijmout a uplatňovat závazky vyplývající z tohoto kodexu.

2.2.3. Snaží se ovlivňovat sociální politiku, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování ve své zaměstnavatelské organizaci s ohledem na co nejvyšší úroveň služeb poskytovaných klientům.

2.3. Ve vztahu ke kolegům

2.3.1. Sociální pracovník respektuje znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků. Vyhledává a rozšiřuje spolupráci s nimi a tím zvyšuje kvalitu poskytovaných sociálních služeb.

2.3.2. Respektuje rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů a ostatních odborných a dobrovolných pracovníků. Kritické připomínky k nim vyjadřuje na vhodném místě vhodným způsobem.

2.3.3. Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena.

2.4. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti

2.4.1. Sociální pracovník dbá na udržení a zvyšování prestiže svého povolání.

2.4.2. Neustále se snaží o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.

2.4.3. Působí na to, aby odbornou sociální práci prováděl vždy kvalifikovaný pracovník s odpovídajícím vzděláním.

- 2.4.4. Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.
- 2.4.5. Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.
- 2.4.6. Sociální pracovník spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.

2.5. Ve vztahu ke společnosti

- 2.5.1. Sociální pracovník má právo i povinnost upozorňovat širokou veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.
- 2.5.2. Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlnosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.
- 2.5.3. Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.
- 2.5.4. Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života pro všechny osoby, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům a skupinám.
- 2.5.5. Sociální pracovník působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.
- 2.5.6. Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu.

ETICKÉ PROBLÉMOVÉ OKRUHY

Tyto problémové okruhy by měly být rozpracovány v rozšířeném kodexu, který by byl zaměřen na specifika sociální práce v různých oblastech. Sociální práce

s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi vytváří pro sociálního pracovníka situace, ve kterých musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i eticky rozhodovat. Sociální pracovník eticky uvažuje při sociálním šetření, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správních postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledků na klientův život.

A. Základní etické problémy jsou

- kdy vstupovat či zasahovat do života občana a jeho rodiny, skupiny či obce (např. z hlediska prevence či sociální terapie společensky nežádoucí situace), - kterým sociálním případům dát přednost a věnovat čas na dlouhodobé sociálně výchovné působení, - kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití, - kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci

B. Další problémové okruhy,

které se občas vyskytují a vyžadují etické hodnocení a rozhodování vyplývají z následujících situací, kdy loajalita sociálního pracovníka s klientem se dostane do střetu zájmů - při konfliktu zájmu samotného sociálního pracovníka se zájmem klienta, - při konfliktu klienta a jiného občana, - při konfliktu mezi institucí či organizací a skupinou klientů, - při konfliktu zájmu klientů a ostatní společností, - při konfliktu mezi zaměstnavatelem a jeho sociálními pracovníky.

C. Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka,

který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role a do jaké míry je tato role přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce.

POSTUPY PŘI ŘEŠENÍ ETICKÝCH PROBLÉMŮ

1. Závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků v rámci Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen Společnost). Sociální pracovník má mít možnost: diskutovat, zvažovat a analyzovat tyto problémy ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se týkají.
2. Společnost může doplnit a přizpůsobit etické zásady pro ty oblasti terénní sociální práce, kde jsou etické problémy komplikované a závažné.
3. Na základě tohoto kodexu je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.

Etický kodex byl schválen plénem Společnosti sociálních pracovníků 19. 5. 2006 a nabývá účinnosti od 20. 5. 2006.

Příloha č. 6 – Citované novinářské osobnosti⁶⁵

Kubal Michal

Vedoucí redaktor zahraničního zpravodajství České televize, válečný zpravodaj z konfliktů na Balkáně, v Afghánistánu a Iráku. V roce 2004 byl unesen a držěn v zajetí v Iráku.

Obzinová Jitka

Novinářka a moderátorka, dříve válečná zpravodajka z oblastí bývalé Jugoslávie.

Procházková Petra

Dříve zahraniční korespondentka z Ruska, spoluzakladatelka agentury Epicentrum a občanského sdružení Berkat (humanitární a rozvojová pomoc v Čečensku a Afghánistánu), dopisovatelka Lidových novin, týdeníku týden, zpravodajka z konfliktů v Abcházii, Gruzii, Čečensku, Afghánistánu, Východním Timoru.

Karl Hans Strobl

Spisovatel, který byl, stejně jako řada dalších umělců, během první světové války ve službách c. a k. válečné propagandy.

Šindelářová Bára

Novinářka a psycholožka, spolupracuje s Dart Center for Journalism and Trauma, zabývá se krizovou intervencí a výcvikem válečných zpravodajů.

⁶⁵ a) ŠINDELÁŘOVÁ, B., VYMĚTAL, Š. 2006. *Novináři a neštěstí*. 1. vyd. Praha: Themis, 2006. ISBN 80-7312-039-9.

b) DŽAMBO, J. 2004. *Múzy na frontu! Spisovatelé a umělci ve službách c. a k. válečné propagandy 1914 – 1918*. Vydání neuvedeno. Praha: Spolek Adalberta Stiftera v Mnichově, 2004. ISBN neuvedeno.

c) Vlastní rešerše.

Štětina Jaromír

Senátor, spisovatel, dokumentarista, bývalý válečný zpravodaj z konfliktů v Evropě, Asii a Africe, dříve šéfredaktor Lidových novin, spoluzakladatel agentury Epicentrum a obecně prospěšné společnosti Člověk v tísni.

Šulc František

František Šulc je redaktorem Lidových novin a během invaze do Iráku v roce 2003 působil jako embed v armádě USA.

Vítek Marek

Válečný zpravodaj a dokumentarista. Autor desetidílného projektu „Česká mise“ o práci českých vojáků po celém světě.